

DİN VE TRAFİK

(Trafik, Kader, Kaza, Tevekkül, İrade, Ahlak ve Kul Hakkı)

-I-

Sempozyum Yürütme Kurulu Başkanı ve Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İnönü Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Malatya 2016

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
isbn: 978-605-88773-7-5

Bu eserde yer alan “Kitaptan Bölüm” şeklindeki araştırma metinlerinin sorumluluğu ilgili yazarlara aittir.

Dizgi
Serkan DEMİR

Editörler Kurulu
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç.Dr. Mehmet BİRSİN
Doç.Dr. Veysel ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Arş. Grv. Hüseyin MARAZ
Arş. Grv. Dr. Serkan DEMİR

Baskı: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Serhat Mahallesi 1256 Sk. No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312. 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

İsteme Adresi
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kampüs, Malatya
Tel: 0422 377 49 97
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

TRAFİK KAZALARI ÖZELİNDE KADER-ÖLÜM İLİŞKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin SEYHAN

Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
ahmeteminseyhan@gmail.com

GİRİŞ*

Günümüzde trafik kurallarını öğrenmek ve buna uygun davranmak, fert ve toplum hayatının bir vazgeçilmezi durumundadır. Zira trafik kurallarına uyulmadığı zaman kazalar artmakta; ölümler, yaralanmalar, maddî kayıplar, acılar ve gözyaşları bir türlü azalmamaktadır. Bütün bu yaşananları; *"Alın yazısı! Kader işte! Elden ne gelir! Olacağı varmış! Yiyip-içeceği bu kadar mı?"* gibi ifadelerle geçiştirmek ve meselenin derinlemesine analiz edilmesini engellemek doğru değildir. Çünkü bu tür ifadeler, insanların hatalarından ders çıkarmasına mani olmakta ve onları "kaderciliğe" sürükleyebilmektedir.

Bu araştırmada İsrâ sûresi 13-15 ve Yâsin sûresi 18-19. âyetler bağlamında trafik kazaları-kader ilişkisine dikkat çekilmekte ve kazalarda insan rolünün belirleyiciliği üzerinde durulmaktadır. Nitekim istatistikler, trafik kazalarının çoğunluğunun "insan kaynaklı" olduğunu göstermektedir. Her ne kadar kazalar "beklenmedik olay" şeklinde tanımlansa da, bunların arkasındaki "ihmalî ve hatalı davranışları" görmezlikten gelmek asla doğru değildir. Dolayısıyla kader konusunda doğru bir anlayışa sahip olmak ve tedbirler

* Bu makalenin içerik açısından olgunlaşmasına görüş ve önerileriyle katkı sunan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Osman Karadeniz, Prof. Dr. Cavit Arslan ve kıymetli meslektaşlarım Yrd. Doç. Dr. Ayhan Hıra ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Doğan'a teşekkürü borç bilirim.

almak, “kazaları ortadan kaldırma ya da en asgariye indirmede” etkili olacaktır. Bu nedenle çalışmamızda kader-ölüm ilişkisi beş ayrı başlıkta incelenmiş ve kazalarda insan iradesinin belirleyiciliği üzerinde durulmuştur.

1. Her İnsanın Kaderi Kendi Çabasına Göre Şekillenir

Bilindiği üzere kaderin iki boyutu vardır. Biri; “insan iradesini aşan ilâhî kader boyutu”, diğeri ise; “kişinin kendi tercihleri sonucu oluşan kader boyutu”dur. İnsanın kendi iradesi dışında gerçekleşen ilâhî kader boyutu; anne ve babasını, ırkını, rengini, dilini, cinsiyetini, kan grubunu, boyunu, gen haritasını, dünyaya geliş yeri ve zamanını (tarih, coğrafya, toplum ve kültür), nelerle sınanacağını (engelli doğmak, miras yoluyla zenginlik, deprem, tsunami, volkanik patlama, kıtlık, kuraklık vs.)¹ seçememesidir. Zira bunlar küllî kader programında ezelde belirlenmiş hususlardır. Nitekim âyette; “Hiçbir musibet (başına gelen şey), daha önce buyruğumuzda [Levh-i Mahfuz’da (ana yazılımda/ ilâhî yasalarda) öngörülmüş] olmadıkça ne yeryüzünün ne de sizin başınıza gelir. Şüphesiz ki bu, Allah için kolay (bir iş)tir”² buyurulmaktadır. Dolayısıyla insanoğlu, kendi dahli olmadan başına gelen şeylerle sırandığında onlara verdiği tepkiler de onun imtihanı olmaktadır.³ Bu açıdan düşünüldüğünde güç yetiremeyeceği zor şeylerle imtihan edilmekten ve daha önceliklere yüklendiği gibi ağır yüklerle sorumlu tutulmaktan Yüce Allah’a sığınılması tavsiyesi son derece önem kazanmaktadır.⁴ Yukarıdaki âyet, insan

¹ Cafer es-Sâdık’ın (ö. 148/765) da isabetle kaydettiği üzere, “Kulu yaptığından dolayı kınayabildiğin fiil kulu kendi fiilidir. Kulu kınayamadığın fiil ise Allah’ın fiilidir.” Bkz. el-Meclisî, Muhammed Bâkir b. Muhammed Tâkî el-İsfahânî, *el-Bihâru’l-Envâr el-Câmiatü li-Düreri Ahbâri’l-Eimmeti’l-Adhâr*, Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut 1983, V, 59. (Bu eserin temini konusundaki katkılarından dolayı Kars Ehl-i Beyt Derneği Başkanı Seyyid el-Ekber Işık’a teşekkürü borç bilirim). Kanaatimizce engelli doğanlar kınanamazken hırsız ve katiller kınanır. Siyah, kırmızı veya beyaz tenli doğanlar kınanamazken ırkçılık yapanlar kınanır. Deprem, kasırga, hortum ve tsunami gibi tabii afetlere maruz kalanlar kınanamazken bunlara karşı zamanında gereken tedbirleri almayanlar kınanır. Erkek veya kız olarak doğanlar kınanamazken, cinsiyetinin hakkını vermeyenler kınanır.

² el-Hadîd, 57/22. Hasan el-Basrî (ö. 110/728), bu âyette musibet ile kast edilenin “iman ve küfür olmadığını”, aksine “darlık ve bolluk, zenginlik ve fakirlik” gibi şeyler olduğu kanaatindedir. İslamoğlu, Mustafa, *Hasan el-Basrî’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, Düşün Yay., İstanbul, 2012, s. 171.

³ “[Bunu bilin ki,] elinizden kaçan [iyi ve güzel] şeylere üzülmesiniz ve elinize geçen [iyi ve güzel] şeylerle de [boş yere] şımarımayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip küstahça davrananları sevmez.” el-Hadîd, 57/23.

⁴ “Rabbimiz! Bize, bizden önceliklere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri de yükleme!” el-Bakara, 2/286.

iradesini aşan ilâhî kader boyutunun sürekli devrede olduğunu haber vermekte ve Rabbi ile bağını koparmaması yönünde insanoğlunu ikaz etmektedir.

Diğer taraftan “insanın kendi seçimi sonucu oluşan kader boyutu” ise, daha çok kendi eğilim, arzu, istek, tavır, tutum, karakter ve kişiliği neticesinde şekillenmektedir. Çünkü Yüce Allah, kâinatı son derece hassas ayarlarla yaratmış⁵ ve insanları imtihan edeceğini bildirmiştir.⁶ Bu imtihanın tabii bir sonucu olarak kişiyi özgür iradesiyle baş başa bırakmış ve kendi kaderini kendisinin şekillendirmesine imkân tanımış, bu yüzden de onu yaptıklarından mesul tutmuştur. Zira insanları özgür iradeleriyle seçip yapamayacakları, tam aksine yapmaya mecbur bırakıldıkları eylemlerden dolayı sorumlu tutup cezalandırmak ya da onları özgürce seçip yapamayacakları işlerle yükümlü kılmak hem ilâhî adalete hem de hikmete, dolayısıyla akla ve mantığa aykırıdır; bu ise kötü bir şeydir. Oysa Yüce Allah’ın böyle bir adaletsizlik/ kötülük yapması söz konusu değildir. Zira adaletinden ve hikmetinden kuşku duyulmayacak Allah Teâlâ, insanları sorumluluğa konu olan eylemlerini özgürce seçip yapmaya elverişli bir “irade yeteneğiyle” ve bunu gerçekleştirmeye yetecek bir “kudretle” donatmıştır.⁷ Nitekim Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) göre de Yüce Allah, her konuda kaide ve kuralları (vasıf) belirlemiş ve kararı (hüküm) insanların iradesine bırakmıştır. Örneğin Yüce Allah, dünyada bulunan her canlının öleceğini bir kural olarak belirlemiş, herkesin öleceğini haber vermiş,⁸ ancak bu ölümün sonunda gidilecek cennet⁹ ya da cehennem¹⁰ belirleme kararını/ yetkisini tamamen kulların iradesine bırakmıştır.¹¹

⁵ el-Kamer, 54/49; er-Rahmân, 55/7; el-A’lâ, 87/3.

⁶ el-Mülk, 67/2.

⁷ el-Eş’arî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmâil, *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*, Nşr. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1963, s. 229-231; Kâdi Abdulcebbar, Ebu’l-Hasen Kâdi’l-Kudât, *el-Muğni fî Ebvâbi’t-Tevhid ve’l-’adl*, Nşr. el-Müessesetü’l-Mısriyyetü’l-Âmme, Kahire, 1962, I, 177-178; Şehristânî, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve’n-Nihâl*, Nşr. Ahmed Fehmi Muhammed, Beyrut 1992, I, 45; Şehristânî, *Nihâyetü’l-İkdam fî İlmi’l-kelâm*, Nşr. Alfred Guillaume, London 1934, s. 397-398.

⁸ el-Enbiyâ, 21/34-35; el-Cum’a, 62/8.

⁹ el-Beyyine, 98/7-8.

¹⁰ en-Nebe, 78/21-30.

¹¹ Ebû Hanîfe Nu’mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *el-Fikhu’l-Ekber*, (İmâm-ı Azâm’ın Beş Eseri İçinde), Çev. Mustafa Öz, İFAV Yay, İstanbul, 1992, s. 56.

Öte yandan Hakîm olan Allah, bir işi ancak hayırlı, iyi ve faydalı bir gaye için yapar. O'nun yarattığı her şeyin belli bir gayesi, amacı, maksadı ve anlamı vardır; bu yüzden de hikmetlidir. Yüce Allah, kendisi için gaye gütmmez. Çünkü O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; O'nun işlerinin gayesi, insanların iyiliğidir. Yüce Allah, adaletlidir ve kimseye zulmetmez. O, adaletin ve merhametinin bir gereği olarak insanlara kitap ve peygamber göndermiş, akıl ve irade hürriyeti bahşetmiş ve kullarından hak edenin cennete girmesini istemiştir. Öyleyse kendilerine tercih hakkı verilen insanların bu özgürlüklerini görmezlikten gelerek yaptıkları bütün kötü fiillerin sorumluluğunu "Yüce Allah'ın irade ve kudretine havale etmeleri" kesinlikle doğru değildir. Zira o takdirde insanların yaptıkları kötü ve çirkin fiillerin sorumlusu Yüce Allah olur. Oysa Allah Teâlâ kusursuz ve mükemmeldir. Dolayısıyla kulun iradesi yok sayılır ve fiillerini Yüce Allah'ın iradesiyle gerçekleştirdiği iddia edilirse o zaman Allah'ın kusursuzluğundan söz edilemez ve O'nun ahlâkî mükemmelliği ihlal edilmiş olur. Bu bakımdan kullar, kendi yaptıkları iyi ya da kötü fiillerin sorumlusu;¹² işlediklerinin tutsağıdır.¹³ Onlar, istedikleri için Yüce Allah, hayrı ve şerri yaratmış ve yaratmaktadır. Bu nedenle zerre miktarı iyilik ya da kötülüğün sevabı yahut cezası vardır.¹⁴ Zira insanoğlu, ancak çalışmasının karşılığını alacaktır.¹⁵

Diğer taraftan kulların fiillerinin Allah'ın takdiri ve iradesi sonucu şekillendiği kabul edilirse o zaman "hiçbir seçme hürriyeti olmayan insanlara" peygamber ve kitap göndermenin, onları imtihan etmenin, dinî ve ahlâkî vazifelerle yükümlü tutmanın, mükâfat ve ceza vaat etmenin de hiçbir anlamı kalmaz. Çünkü Yüce Allah, kullarını özgür bırakmış ve özgürlüklerini iyi yönde kullanabilmeleri için onlara akıl gibi bir nimet bahşetmiştir. Doğru işletilen akıl, sahibini sırat-ı müstakîme götürür. Yani akli selîm ile düşünen insanlar, kendi yaptıkları yanlışlıklar nedeniyle Yüce Allah'ı sorumlu tutamaz ve kendi yanlışlarını O'nun irade ve kudretine havale edemezler. Mesela; trafik kazası süsü vererek rakibini öldürttükten sonra; *"Zaten onun eceli gelmiş, vakti tamam olmuş, demek ki onun orada ölmesi kaderiymiş! O, Allah'ın ezelf kazası ve yürürlükte olan kaderi gereği öldü; onu Allah öldürdü"* diyen ve

¹² el-Bakara, 2/286; el-Fussilet, 41/46.

¹³ el-Müddessir, 74/38.

¹⁴ el-Zilzâl, 99/7-8; el-Enbiyâ, 21/47.

¹⁵ en-Necm, 53/39-42.

bütün suçu Yüce Allah'a atan birisi korkunç bir zulüm işlemiş olur. Zira bu katil, Allah Teâlâ'nın "*Haksız yere bir insanı öldürmek tüm insanlığı öldürmek gibidir*"¹⁶ uyarısını dikkate almamış, dünyevî çıkarlar uğruna cinayet işlemiş, rakibini ortadan kaldırmış, bu kötü fiili bilerek ve isteyerek işlemiş ve böyle bir kaderi kendisi şekillendirmiştir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, insanın kaderinin kendi çabasına bağlı olduğunu şöyle haber vermektedir: "*Biz her insanın kaderini boynuna dolamışızdır (kendi çabasına bağlamışızdır); öyle ki, kıyamet günü onun önüne her şeyi açık açık kaydedilmiş bulacağı bir sicil (amel defteri) çıkaracağız. [Ve o gün ona:] "(Şimdi) oku sicilini! (seyret yaptıklarını!)" [denecek,] "(çünkü) bugün kendi hesabını kendin çıkaracak durumdasın! Her kim ki doğru yolu izlemeyi seçerse, bunu kendi iyiliği için yapmış olacaktır. Ve her kim ki, yoldan saparsa bu kendi kötülüğüne olacaktır; kimse kimsenin yükünü taşıyacak değildir. Ayrıca Biz [kendilerine] bir elçi (uyarıcı) göndermeden [yaptığı haksızlıklardan] ötürü hiçbir topluma] azap etmeyiz."*¹⁷ Görüldüğü üzere bu âyetler, her insanın "kader"inin kendi çabasına bağlı olduğunu ortaya koymakta ve her insanın kaderinin her an, her saniye, her salise yapıp ettiklerine, söylediklerine ve savunduklarına göre an be an şekillendiğini haber vermektedir.

Ancak ülkemizde yazılan bazı meal ve tefsirler de mezkûr âyette geçen "*tâir* (طائر)" kavramına lafzî anlam verildiği ve Yüce Allah'ın muradının tercüme tam olarak yansıtlamadığı görülmektedir. Şöyle ki; "*Biz, her insanın kuşunu (işlediklerini, yaptıklarını) kendi boynuna doladık*",¹⁸ "*Her insanın uğursuzluk kuşunu onun boynuna takmışızdır*",¹⁹ "*Her insanın tâir (kuş)ini*

¹⁶ el-Mâide, 5/32.

¹⁷ el-İsrâ, 17/13-15.

¹⁸ Bulaç, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Eramat Yay., İstanbul, 1985, s. 283.

¹⁹ Öztürk, Yaşar Nuri, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=17&ayet=13> (Erişim tarihi: 22.03.2016).

boynuna bağladık”,²⁰“Her insanın da kuşunu boynunda kendine takmışızdır”,²¹“Her insanın talih kuşunu kendi boynuna asmışızdır”,²²“Her insanın amelini boynuna doladık, yani mahşere amelleri boynuna takılı olarak gelecektir”,²³“Her insanın amelini boynuna yükledik”,²⁴ “Biz, her insanın amelini kendi boynuna doladık.”²⁵, “Biz, her insanın sorumluluğunu kendi omuzlarına yükledik (özgür iradesiyle yaptığı iyi-kötü bütün işleri âdeta bir halka gibi boynuna geçirdik).”²⁶ “Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik.”²⁷ Herkesin (dünyadaki) amel (ve hareket)ini kendi boynuna doladık”,²⁸“Her insanın yaptıklarını boynuna doladık, her insan yaptıklarına göre muamele görür”²⁹ve “Her insanın amelini boynuna dolayıverdük”³⁰ şeklindeki tercüme kaderin doğru anlaşılmasını epey güçleştirmektedir.

Aynı şekilde Yâsin sûresi 19. Âyette geçen “**tâir**” kavramına da lafzî anlam verildiği görülmektedir. Bununla ilgili muhtelif tercüme kâğıdındaki

- ²⁰ Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., s. 282.
- ²¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, ts. V, 3167. Yazır, meali böyle vermiş olmasına rağmen tefsir kısmında ayrıntıya girmiş ve şu önemli açıklamaları kaydetmiştir: “Yani, baht-ü kaderini, âlem-i gaybtan uçup gelecek olan hayır veya şer nasibini kendi zimmetine ilzam eyledik, mes’uliyeti kendi talep ve ameline tahsis ettik veyahut vebalini nefesine bağladık.” Bkz. Yazır, a.g.e., V, 3171.
- ²² Eliaçık, R. İhsan, *Yaşayan Kur’ân, Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir*, İnşaa Yay., İstanbul, 2011, s. 572. Eliaçık, bu âyetin mealinin bir başka yerinde “Herkesin geleceği ve ne olacağı (kaderi/ bahtı/tâiri) kendi boynuna dolanmıştır” şeklinde açıklamıştır. Bkz. s. 266, 5 nolu dipnot.
- ²³ Bayraklı, Bayraktar, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=17&ayet=13> (Erişim tarihi: 22.03.2016).
- ²⁴ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Altuntaş, Halil/ Şahin, Muzaffer, DİB. Yay., Ankara, 2012, s. 282.
- ²⁵ Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı Kur’ân-ı Kerîm (Yüce Meâli ve Açıklaması)*, Yeni Şafak Dağıtım, İstanbul, 2003, I, 452.
- ²⁶ Öztürk, Mustafa, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli, (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, Düşün Yay., İstanbul, 2013, s. 388.
- ²⁷ *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Haz. Karaman, H. Çağırıcı-M. Dönmez-İ. Kafi-Gümüş, Sadrettin, DİB Yay., Ankara, 2007, III, 468. Bu eseri yayına hazırlayanlar, tefsir kısmında; “sorumluluk” diye çevirdiğimiz 13. âyetteki “tâir” kelimesi, sözlükte “kuş” demek olup burada mecaz olarak “sorumluluk” anlamında kullanılmıştır” şeklinde bir açıklama yaparak gerekçelerini belirtmişlerdir. Bkz. a.g.e., III, 469. Ancak “tair” kavramının semantik analizi yapıldığında görüleceği üzere bu kelimeye “sorumluluk” anlamının verilmesi kanaatimizce isabetli değildir.
- ²⁸ Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Risâle Yay., İstanbul, 1995, II, 160.
- ²⁹ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Zaman, İstanbul, 1998, s. 282.
- ³⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Akçağ Yay., Ankara, 1991, IV, 1856.

gibidir: “Uğursuzluk kuşunuz sizinle beraberdir...”,³¹“Sizin şum kuşunuz beraberinizde...”,³² “Uğursuzluğunuz sizinledir...”,³³ “Uğursuzluk şüphesiz sizinle beraberdir...”,³⁴“Sizin uğursuzluğunuz kendi beraberinizdedir...”,³⁵“Uğursuzluğunuz sizinle beraber, çünkü siz imansızsiniz...”,³⁶ “Uğurunuz/uğursuzluğunuz size bağlıdır...”,³⁷ “Uğursuzluğunuz kendinizdenidir...”,³⁸ “Uğursuzluğunuz sizin kendinizdenidir...”,³⁹ “Uğursuzluğunuz sizin kendinizdedir...”,⁴⁰ “Uğursuzluk kendinizdedir...”,⁴¹ ve “Sizin şeametiniz sizinle beraberdir...”⁴²

Kanaatimizce Yâsin sûresi 18-19. âyetler şöyle tercüme edildiğinde anlam Türk okuyucusuna daha iyi yansıtılabilecektir: “(Kâfirler) dediler ki: ‘Şüphesiz biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer vazgeçmezseniz, sizi mutlaka taşlarız ve bizim tarafımızdan size elem dolu bir azap dokunur.’ [Elçiler] şöyle cevap verdiler: ‘Kaderiniz, iyi de kötü de olsa, sizinle birlikte dir (Kaderiniz sizin tercihlerinize bağlıdır!) [Hakikati] can kulağıyla dinlemeniz (aklınızı başınıza toplamanız) isteniyorsa [bu sizce kötü bir şey mi? Bu mu uğursuzluk?] Hayır, fakat siz kendinize yazık etmiş bir toplumsunuz! (Siz asıl böyle yapmakla kendi kendinizi tüketiyorsunuz!)’”⁴³

Görüldüğü üzere her iki âyette geçen “**tâir**” kavramına “kuş veya uğursuzluk” gibi anlamların verilmesi, Yüce Allah’ın maksadının okuyucuya tam olarak yansıtılmasına engel olmaktadır. Çünkü kaynak metnin dilini hedef

³¹ Öztürk, Y.,<http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=36&ayet=19> (Erişim tarihi: 22.03.2016).

³² Yazır, a.g.e., VI, 4014.

³³ Bulaç, a.g.e., s. 441.

³⁴ Bayraklı, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=36&ayet=19> (Erişim tarihi: 22.03.2016).

³⁵ Çantay, a.g.e., III, 34.

³⁶ Yıldırım, a.g.e., s. 440.

³⁷ İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., İstanbul, 2012, s. 874.

³⁸ *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Haz. Karaman v. dğır., IV, 482; *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz. Altuntaş, Halil/ Şahin, Muzaffer, s. 440.

³⁹ Ateş, a.g.e., s. 440.

⁴⁰ Döndüren, a.g.e., II, 679.

⁴¹ Öztürk, M., a.g.e., s.604.

⁴² Bilmen, a.g.e., VI, 2924. Bilmen şeameti, “Sizin başınıza gelen ve gelecek belalar, felaketler sizin çirkin amellerinizin bir neticesidir, sizin şirk ve küfrünüzün bir cezasıdır...” şeklinde açıklamaktadır. Bkz. a.g.e., VI, 2925-2926, 19 nolu dipnot.

⁴³ Esed, Muhammed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşâret Yay., İstanbul, 2000, s. 898.

dile eksik ve hatalı aktaran bu tür ifadeler, insanların “kader”i yanlış anlamalarına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bu ve buna benzer önemli kelimelerin semantik analizleri yapılmadan, siyak ve sibakına dikkat edilmeden, konuyla ilgili diğer âyetler göz önüne alınmadan gelişigüzel tercüme edilmesi isabetli değildir.⁴⁴ Çünkü gerekli araştırmalar yapılmadan yazılan tefsir ve mealler yeterince anlaşılır olmadığı gibi Müslümanları yanlış bir kader anlayışına da sürüklemektedir. Nitekim âyetler, *Kur’ân-ı Kerîm’in genel bütünlüğü içinde anlaşılmaz ve her bir âyet dar bir çerçevede tek başına değerlendirilmeye kalkılırsa hatalı sonuçlara ulaşılması kaçınılmaz olur.*

Kaynak eserler incelendiğinde görüleceği üzere Câhiliye döneminde Araplar, fal bakmak için kuşları havaya uçurur ve onların hareketlerini gözlemlerdi. Kuşlar, uçmaya başladıklarında göğe doğru yükselir, aşağı süzülür, sağa sola doğru uçarlardı. Onlar da kuşların değişik hareketlerini, uçuş yönlerini, tarzlarını, hayra veya şerre yorarlardı.⁴⁵ Hz. Peygamber, Arapların bu tür kuş uçurmalarını batıl inanç olarak tanımlamış ve bunu “şirk”in kardeşi “cibt”ten saymıştı. Arapçada batıl inanca dayalı bu uygulamada kullanılan aracın “adı” ya da “niteliği (tâir, tetayyur, tıyera)” zamanla “şans, tâlih, baht, uğur, kader ve kısmet” anlamlarında kullanılmaya başlanmıştı.⁴⁶ Dolayısıyla âyetin indiği dönemde “tâir” kelimesiyle kast edilen ve toplumda anlaşılan mana “kader”di. Yani Yüce Allah, bu ifadeyle kullarına âdeta; “Siz havaya uçurduğunuz kuşların hareketlerine bakarak gaybı/sizi nasıl bir geleceğin beklediğini öğrenmeyi bir kenara bırakın da kendi hareketlerinize bakın! Çünkü “kaderinizi” şekillendiren sizlersiniz! Sizin kaderiniz havaya uçurduğunuz kuşun hareketlerine göre değil kendi yapıp ettiğiniz davranışlara göre şekillenmektedir! O halde siz davranışlarınıza, söylemlerinize, hâl ve hareketlerinize dikkat edin!” demek istemiş olmalıdır.

Kısaca insanların yaptıkları iyi ya da kötü işlerin dinî ve ahlâkî sorumluluğu kendi omuzlarına yüklediği için “tâir” kavramına “kader” anlamının

⁴⁴ Kötü bir çığır açana sorumluluk ve günahın kifl (pay) olduğuyla alakalı şu âyete bakılabilir: en-Nisâ, 4/85.

⁴⁵ Esed, a.g.e. s. 562, 17 nolu dipnot.

⁴⁶ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., İstanbul, 2012, s. 531, 9 nolu dipnot. Kanaatimizce Türkçedeki “talih kuşu” kavramının da buna benzer bir geçmişi paylaştığı söylenebilir.

verilmesi daha isabetlidir. O takdirde; “Biz her insanın kaderini boynuna dolmuşuzdur”,⁴⁷ “Biz her insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık”⁴⁸ ve “Kaderiniz, iyi de kötü de olsa, sizinle birlikte [olacak]tır!...”,⁴⁹ “Bahtınız/ kaderiniz kendi elinizdedir...”⁵⁰ şeklindeki tercümelemler Yüce Allah’ın muradının daha iyi anlaşılmasına ve anlamın Türk okuyucusuna daha doğru aktarılmasına imkân sağlayabilir. Çünkü insanı bekleyen akıbet, onun özgür tercihlerine bağlıdır. Zira Yüce Allah, “Her an yeni bir yaratmada olduğunu” haber vererek “kader” in insanın söz ve fiillerine göre an be an şekillendiğini bildirmektedir.

2. Yüce Allah Her An Yeni Bir İlâhî Tasarruftadır

Bilindiği üzere Allah Teâlâ, sadece “Hâlık (خالق) yaratan” değil, aynı zamanda “Hallâk (خالق)”tır. Yani; “Sürekli yeniden yaratan ve yarattıklarına her an müdahil olan”dır. Nitekim O, bunu şöyle ifade etmektedir: “Göklerde ve yerde bulunanlar (her şeyi sadece) O’ndan isterler. O, (bütün bunları hayata geçirmek için) her an yeni bir ilâhî tasarruftadır (her an yeni bir yaratmadadır).”⁵¹ Görüldüğü üzere her insanın kaderi, tercihlerine ve isteklerine göre Yüce Allah tarafından an be an yaratılmakta; yaptıklarına ve söylediklerine göre şekillenmektedir. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette geçen “yevm (يوم)” kelimesi çok anlamlı kelimelerden olup, “gün, an, zaman, devir, dönem, aşama, evre, merhale” gibi anlamlara gelmektedir.⁵² Kanaatimizce yukarıda’i âyette geçen “yevm” kelimesi, “an” manasında kullanılmış olmalıdır. Bu bakımdan değişik âyetlerde farklı manâlara gelen “yevm” kavramına sürekli aynı anlamı vererek Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılmasını zorlaştırmak ve kaderin yanlış tanıtılmasına sebebiyet vermek doğru değildir.

Öte yandan hayrın ve şerrin Yüce Allah tarafından yaratılması, kesinlikle insanın iradesi ve seçimleri hususunda bir “belirleme” değildir. Çünkü Allah Teâlâ, küllî ve ezeli bilgisiyile zaten her şeyi bilmekte ve kuşatmaktadır. Nitekim O’nun ilâh olması, yaratmış olduğu mahlûkat hakkında “ezeli olarak

⁴⁷ Esed, a.g.e., s. 561.

⁴⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı*, s. 530.

⁴⁹ Esed, a.g.e., s. 898.

⁵⁰ Eliaçık, a.g.e., s. 266. Eliaçık, uğursuzluğu şöyle açıklamaktadır: “Bu uğursuzluk dediğiniz şey, kendi yaptıklarınızla ortaya çıkan bir şeydir. Siz kendi eylemlerinizle bahtınızı ve geleceğinizi oluşturursunuz.”

⁵¹ er-Rahmân, 55/29.

⁵² Râgıb, el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur’ân*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986, s. 850.

bilgi sahibi olmasını” zorunlu kılar. Dolayısıyla kul, Allah bildiği için değil kendi karakterinin gereği o fiili işler,⁵³ Yüce Allah da kulun gidişatını çok iyi bildiği için onun isteğini yaratır. Bu nedenle günümüz insanının kader felsefesine ters olarak “Allah bildiği için kul yapmaz” veya “Yüce Allah, insanların irade ve tercihlerinden sonra bilgi sahibi olmaz.” Eğer öyle olduğu iddia edilirse bu durum, Yüce Allah’a atılmış büyük bir iftira, Allah’ın bilgisinin eksikliği ve ahiretin anlamsızlığı sonucunu doğurur.

Ne demek istediğimizi şu örnekle açıklayabiliriz: Normal bir sürücü,⁵⁴ azamî 120 km hızla gidilmesi gereken bir otoyolda, kendi iradesiyle 230 veya 260 km sürata ulaşırsa, üstelik hava yağışlı ve otomobilin tekerlek ömrü de tamamlanmışsa, böyle bir durumda trafik kazasının gerçekleşmesi kaçınılmaz olur. Bu hızdaki bir otomobilin ilk virajı alamayarak savrulması, taklalar atması, şarampolden aşağı yuvarlanması ve sürücünün ölmesi ya da sakat kalması iki seçenekten birisidir. Bu iki seçenekten hangisinin gerçekleşeceği bize göre meçhulken Yüce Allah’ın bilgisi dâhilindedir. Zira istikbalde meydana gelecek bir olay onu gerçekleştirecek “sebeplere” ortaya çıkıncaya kadar diğer alternatifler arasında “açık bir ihtimal olarak” bulunmaya devam eder. Yani Allah Teâlâ tarafından önceden tespit edilen “olaylar/ hâdiseler” değil, “potansiyeller, güçler ve kudretler”dir.⁵⁵ Zira evrende böyle bir düzen/ nizam vardır ve insanoğlu da bu işleyişe tâbidir. Bir başka ifadeyle insanoğlu, önceden tayin ve tespit olmaksızın “belli sınırlar içinde potansiyel olarak iyilik ya da kötülük yapma kabiliyet ve kapasitesine” sahiptir.

Bu bakımdan örneğimizdeki hız tutkunu sürücü öldüğünde intihar etmiş, engelli kaldığında ise böyle bir sonu kendisi hazırlamış olur. Çünkü burada suçlu, trafik kurallarını umursamayan o kişinin ta kendisidir. Ancak işgüzarın biri; *“Takdiri ilâhî! Zaten bu kaza olacakmış! Kader işte! Elden ne gelir? Olacağı varmış! Alın yazısı! Yiyip-ıçeceği bu kadarmış!”* gibi ifadelerle bütün suçu Yüce Allah’a atar ve sorumsuz sürücüyü aklamaya kalkışırsa bu,

⁵³ el-İsrâ, 17/84.

⁵⁴ “Normal sürücü” derken bu şahsın profesyonel araba yarışçısı olmadığını, aracının özel dizayn edilmediğini ve sürülen yolun da yarış pisti olmadığını özellikle belirtmek isteriz.

⁵⁵ Fazlurrahman’ın bu görüşünün ayrıntıları için şu çalışmaya bakılabilir: Sıddıkî, Mazharuddin, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*, Çev. Murat Fırat-Göksel Korkmaz, Dergah Yay., İstanbul, 1990, s. 83-85.

Yüce Allah'a atılmış korkunç bir iftira olur.⁵⁶ Çünkü söz konusu sürücü trafik kurallarını umursamamış, bakımsız arabasıyla aşırı hız yapmış, kötü bir karar almış, aldığı kararın acı sonucuyla karşılaşmış ve kendi "kaderini" kendisi şekillendirmiştir. Bu nedenle, "Allah, bu kazayı ezeli ilmiyle biliyordu" diyerek sorumluluktan kaçmaya kalkışanlara payanda olmak ve gerçekleri saptırmak yanlıştır. Nitekim Allah'ın ezeli ilmini istismar ederek işlediği suçun ahlâkî sorumluluğundan "kader" bahanesiyle kaçanlara şöyle söylenebilir: "Elbette Allah Teâlâ, bu sürücünün hız tutkusuna esir olup aşırı hız yapacağını, taklalar atacağını ve sakat kalacağını biliyordu", bu doğru. Ancak aynı Allah Teâlâ, "Bu şoförün hız tutkusunu kontrol altına alıp sürat yapmayacağını, kazaya sebebiyet vermeyeceğini ve sakat kalmayacağını da biliyordu." Dolayısıyla her ikisi de Allah'ın ezeli bilgisindedir ve tercih edene göre meçhuldür. Yani Yüce Allah'ın ezeli ilmi, bu sürücüyü aşırı hız yapmaya zorlamamıştır. Bu şahıs, Yüce Allah'ın koyduğu yasaları çiğnemiş ve yaptığıının feci sonucuyla karşılaşmıştır.

Zira Yüce Allah; "insanlara mühlet verdiğini",⁵⁷ "sorumluluk sahibi olanların işlerini düzeltereğini",⁵⁸ "kendi hâlini değiştirmeyenlerin hâlini değiştirmeyeceğini",⁵⁹ "kendisini ananları anacağını",⁶⁰ "unutanları unutacağını/umursamayacağını",⁶¹ "günaha ve bozgunculuğa geri dönenlere kendisinin de azaba geri döneceğini",⁶² "inançlarının gereğini yapmaktan geri dönenlere desteğini çekeceğini",⁶³ "dinine yardım edenlere yardım edeceğini",⁶⁴ "şükredenlere nimetini artıracığını"⁶⁵ ifade ederken "şartlı cümleler" kurmakta ve insanları uyarmaktadır. Yüce Allah'ın bu ifadeleri, "kullarını önceden belirlediği davranış kalıplarına mahkûm ve mecbur etmediğinin" en bariz delilidir. Bu bakımdan Yüce Allah'ın ezeli ilmi bir yana, insan için ey-

⁵⁶ "Onlar, herhangi bir kötü şey işledikleri zaman, 'Atalarımızı böyle yaparken bulduk; zaten Allah da bize öyle emretti,' derler. De ki: 'Allah kötü bir şeyi emretmez. Allah hakkında nasıl olur da bilmediklerinizi söylersiniz (O'na iftira atarsınız)?" el-A'râf, 7/28.

⁵⁷ en-Nahl, 16/61; el-Fâtır, 35/45.

⁵⁸ el-Ahzâb, 33/70-71.

⁵⁹ er-Ra'd, 13/11; el-Enfâl, 8/53.

⁶⁰ el-Bakara, 2/152.

⁶¹ et-Tevbe, 9/67.

⁶² el-İsrâ, 17/8.

⁶³ el-Enfâl, 8/19.

⁶⁴ Muhammed, 47/7.

⁶⁵ İbrâhim, 14/7.

lemleri bakımından “alna yazılmış bitmiş bir kader” söz konusu değildir; insanın kaderi, yapıp ettiklerine göre an be an yazılmaya devam etmekte; niyetine, samimiyetine ve gayretine göre şekillenmektedir. Kaldı ki eğer böyle olmasaydı, “insanların programlanmış bir robottan hiçbir farkları” kalmazdı; onları imtihan etmenin, gidişatlarını kontrol etmelerini istemenin, “yukarıdaki âyetlerde olduğu gibi koşullu cümleler kurmanın”, başkalarına iyilik etmenin, onlardan hayır dua beklemenin, tövbenin, duanın⁶⁶ ve ibadetin hiçbir anlamı olmazdı. Bu nedenle “yanlış bir kader anlayışı” ile hareket ederek aşırı hız yapan ve ölen sürücünün yakınlarını -güya- teselli etmek için “trafik kazalarının kader olduğunu söylemek”, “hem onların hem de başkalarının bu acı hâdiseden ders çıkarmalarına engel olmak” ve bütün suçu “Yüce Allah’ın irade ve kudretine havale etmek” kesinlikle doğru, haklı, tutarlı, insafı ve adil bir yaklaşım değildir.

Öte yandan Câhiliye döneminde falcılar, arrafklar ve kâhinler, insanın gaybı bilme merakı üzerinden servet ve itibar elde ettikleri için “insanın kaderinin bir yerlerde yazılı olduğunu” iddia ediyor, bunu ancak kendilerinin bilebileceğini söylüyor, bu nedenle de “yazılı kader anlayışını” savunuyor ve toplumda böyle bir algıyı “bilerek” yayıyorlardı.

Bu bakımdan insanın irade-i cüziyyesinin yok sayılarak “Daha anne karnında iken rızkının, ecelinin, amelinin ve şakî (mutsuz/bedbaht) yahut saîd (mutlu/ bahtiyar) olacağını yazıldığı”⁶⁷ veya “Beraat gecesi bir yıl

⁶⁶ el-Furkân, 25/77. Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/186. Eğer dua etmekle bir şey değişmeyecek idiyse, neden dua etmemiz istenmektedir? Akli başında her insanın bu soruya mantıklı ve tutarlı cevap vermesi gerekmektedir.

⁶⁷ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, 59/Bed'ul-Halk, 6 (IV, 78-79); 60/Enbiyâ, 1 (IV, 103-104), 82/Kader, 1 (VII, 210); Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, 46/Kader, 1 (III, 2036-2038), nr: 1-4; İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, I, 382, 414, 430; Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr, *Müsnedü'l-Humeydî*, Thk. Habîburrahman el-Â'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., I, 69. el-Eş'arî, bu rivâyeti savunmuş ve tezini desteklerken istişhad etmiştir. Bkz. el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, Kahire, 1397, I, 225-226. Günümüz Hadis araştırmacılarından Bekir Tatlı, bu rivâyetin sıhhati hususunda neredeyse hiçbir şüphe bulunmadığı kanaatinde. Ayrıntılar için bkz. Tatlı, Bekir, “Ehl-i Sünnet'in Kadere İman Konusuna Temel Yaptığı Belli Başlı Rivâyetler ve “Kader Hadisi”/“Cibrîl Hadisi”, *Dini Araştırmalar*, C. 8, Sayı: 24, (ss. 273-291) s. 288. Bu hadisin “insanın iradesini yok sayma anlamına gelmediği” ve “Allah Teâlâ'nın olmuş, olmakta ve olacak olan her şeyi önceden bildiğini ilan etmeye yönelik olduğu” şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Kanaatimizce bu rivâyet, tarihsel süreçte bağlamından kopartılıp yanlış yorumlanmış olmalıdır. Zira Kur'ân'a gönülden bağlı Hz. Muhammed'in ona zıt fikirler serdetmesi ve onun ilkele-

içinde başına gelecek şeylerin yazıldığı”⁶⁸ tarzında bir kader anlayışını savunarak aşırı hız sonucu ölen sürücünün ecelinin zaten geldiğini, o yüzden öldüğünü, orada ölme başka bir yerde mutlaka öleceğini iddia etmek, sorumluluk anlayışı bakımından doğru değildir. Zira bu tür ifadeler, onları söyleyenlerin “kendilerini Yüce Allah’ın yerine koyması ve hadlerini aşması” olarak değerlendirilebilir. Çünkü böyle bir anlayış, yukarıda zikredilen Kur’ân-ı Kerîm’in temel prensiplerine tamamen aykırı olduğu gibi imtihan edilmenin mantığına da kesinlikle aykırıdır. Nitekim her şey belirlenmiş, senaryo yazılmış, roller dağıtılmışsa o takdirde “teklif, imtihan, sorumluluk, hesaba çekilme, ödül ve ceza kavramlarının hiçbir anlamı kalmamıştır.

Oysa Levh-i Mahfûz’da yazılı bir senaryo vardır; rollerin tanıtımı yapılmış ama dağıtımı yapılmamıştır. “Sünnetullah,⁶⁹ (Allah Teâlâ’nın yaratma ve yönetmesinde öteden beri süregelen ve değişmeyen uygulaması, yaptığı işlerin derunî bir anlam ve amaç taşınması, faydalı bir gayesinin bulunması, belli bir düzen ve kural dâhilinde işlemesi) gönderilen kutsal kitaplar ve peygamberler aracılığıyla insanlığa bildirilmiştir. İsteyen istediği rolü kendisi seçmekte ve oynamaktadır. İnsanoğlu dilerse Âdem, dilerse İblis rolünü seçebilmektedir. Dilerse kâfir, dilerse münafık; dilerse ateist, dilerse deist; dilerse müşrik, dilerse fâsık; dilerse mücrim, dilerse muslih; dilerse fâsık dilerse müttâkî olabilmektedir. Dolayısıyla insan neyi tercih ederse kaderi de

rine aykırı açıklamalarda bulunması düşünülemez. Kaldı ki Yüce Allah’ın ilminin ve kudretinin sonsuzluğunu ifade eden pek çok âyet varken “yanlış anlaşılmalara mahal veren böyle bir rivâyete hiç gerek olmadığı” söylenebilir. Çünkü mezkûr rivâyet, Müslümanların zihninde yanlış bir kader anlayışının oluşumuna sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla burada asıl yapılması gereken şey, oluşan bu algının nasıl bertaraf edileceğine ve doğru bir kader anlayışının nasıl inşa edileceğine odaklanmak olmalıdır. Nitekim günümüz Hadis araştırmacılarından Bağcı da; “*Bu tür rivâyetlerin senedleri sahih olsa bile metinlerinde yer alan cebir ifadelerinin insanın iradesiyle ilgili davranışlarında önceden tayin ve tespit fikrini içerdiğini, bunların Kur’ân’ın ruhuna ve Hz. Peygamber’in sahih sünnetine aykırı olduğunu, bu nedenle Kur’ân-ı Kerîm’in baz alınarak söz konusu rivâyetlerin yeniden kapsamlı ve ciddi bir metin tenkidine tabi tutulması gerektiğini*” ifade etmektedir. Bkz. Bağcı, H. Musa, *İnsanın Kaderi Hadislerin Telkin Ettiği Kader Anlayışı*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2013, s. 71, 80.

⁶⁸ Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *ed-Durru’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire, 2003, VII, 401-404.

⁶⁹ “...*Sen Allah’ın tuttuğu yol ve yöntemde hiçbir değişiklik göremezsin; evet sen, Allah’ın yolunda ve yönteminde bir sapma göremezsin!*” el-Fâtır, 35/43. “*Allah’ın yöntemi (yasası/kanunu) öteden beri hep böyledir ve siz Allah’ın yönteminde hiçbir değişme bulamazsınız!*” el-Fetih, 48/23.

ona göre şekillenmektedir. Arınmayı isteyen ve gereğini yapan kurtuluşa ererken, şeytana uyan ise kaybetmektedir.⁷⁰

Şurası bir gerçektir ki, Allah Teâlâ sapmayı dileyeni sapıklığıyla baş başa bırakmakta,⁷¹ hidayeti arzulayan ve bunun için çaba sarf edene de hidayet yollarını göstermektedir.⁷² Zira Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Dileyen inansın dileyen de inkâr etsin"*⁷³ buyurmaktadır. Dolayısıyla karar insanın özgür iradesine bırakılmıştır. Bir kul, Allah Teâlâ'ya inanmayı diler ve bu konuda ciddi bir çaba içinde olursa Allah Teâlâ onun kalbini genişletir, gönlüne huzur verir ve hidayet yollarını ona gösterir.⁷⁴ Bu bakımdan insanoglu sebepleri tahakkuk ettirirse Yüce Allah da onun için hayırlı sonuçları yaratır. Bu nedenledir ki, *"Takdiri ilâhî! Zaten bu kaza olacaktı! Kader işte! Elden ne gelir? Olacağı varmış! Yiyip-içeceği bu kadarmış!"* gibi sözler çok ama çok tehlikelidir. Anlamı üzerinde hiç düşünülmeden gelişigüzel söylenmiş ve kulaktan kulağa aktarılmış ifadelerdir. Çünkü sebeplere sarılmayan, aklını kullanmayan,⁷⁵tedbir almayan ve hız yapan o sürücünün kendisidir. Dolayısıyla bu şahsın suçunu ve kabahatini "kader"e yüklemek yanlıştır. Zira kader, insanın tedbir ve tercihlerine göre an be an şekillenmektedir.⁷⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in tedbirli olma tavsiyesini⁷⁷ göz ardı ederek tedbirsiz davrananlar sorumlu olur. Zira tedbirsiz davranmak, tevekkülün ruhuna aykırıdır. Çünkü tevekkül; maddî ve manevî sebeplerin hepsine sarıldıktan, alınması gereken bütün tedbirleri aldıktan ve yapacak başka hiçbir şey kalmadıktan sonra Yüce Allah'a güvenip dayanmaktır.

Nitekim Resûlullah'a; *"Devemi bağlayıp da mı Allah'a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim"* diye soran adama Hz. Muhammed; *"Önce deveni bağla, sonra tevekkül et!"*⁷⁸ buyurmuş, sebeplere sarılmanın ve

⁷⁰ eş-Şems, 91/9-10.

⁷¹ es-Sâff, 61/5; el-İnsan, 76/29-31.

⁷² ez-Zümer, 39/23.

⁷³ el-Kehf, 18/29.

⁷⁴ el-En'âm, 6/125-126; ez-Zümer, 39/22; et-Tegâbun, 64/11.

⁷⁵ el-Enfâl, 8/22; Yûnus, 10/100.

⁷⁶ Şu âyet, insanın tercihlerinde özgür bırakıldığının bir başka delilidir: *"Ama kendisine hidayet bahşedildikten sonra Peygamber ile bağını koparan ve müminlerin yolundan başka bir yola sapana gelince, onu kendi tercih ettiği yolda bırakacak ve ona cehennemi tattıracağız. O ne kötü bir sondur!"* en-Nisâ, 4/115.

⁷⁷ en-Nisâ, 4/71, 102; el-Mâide, 5/92.

⁷⁸ Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, 35/Sıfatul-Kiyâme, 60 (IV, 668), nr: 2517; Tirmizî bu hadise "garîb" hükmünü vermiştir.

tedbirli olmanın önemine vurgu yapmıştır. Avf b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, iki kişi arasında hüküm vermişti. Bunlardan aleyhine hüküm verilen kişi sırtını dönüp giderken; *"(Verilen karardan memnun olmasa gerek) 'Allah bana yeter. O ne güzel vekildir!' dedi. (Bu sözleri duyan) Nebî o adama: 'Allah, (dinî ve dünyevî işlerde gösterilen) ihmalkârlıktan ve gevşeklikten (sorumsuzluktan, tembellikten, vurdumduymazlıktan asla) hoşlanmaz. Öncelikle senin akıllı (ve tedbirli) hareket etmen gerekir. Artık elinden başka bir şey gelmediği zaman 'Allah bana yeter, O ne güzel vekildir!' demelisin!"*⁷⁹ Buyurarak kâmil bir mü'minin sorumluluklarının bilincinde, akıllı ve tedbirli olması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁰ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in bu sözü, tedbirsiz davranıp *"Kaderimde ne ise o olur!"* demenin İslâm'ın tevekkül anlayışıyla zerre kadar alakasının olmadığını açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnet'in haber verdiği bütün bu gerçeklere rağmen hâlâ "kader" konusunu yanlış yorumlanmış âyetlere ya da zayıf veya uydurma rivâyetlere bakarak anlamaya çalışmak ve Müslümanları "kaderciliğe" sürüklemek doğru değildir. Söz konusu aşırı hız yapan sürücüyü "mâzur", Yüce Allah'ı da "suçlu" gösterir tarzda *"Alın yazısı! Kader işte! Elden ne gelir! Olacağı varmış! Yiyip-içeceği bu kadarmış!"* gibi cümleler kurmak son derece sakıncalıdır. Kanaatimizce bu cümleler toplumda bilinçsizce söylenmeye ve itibar görmeye devam ettikçe, trafik kazalarında hiçbir eksilme olmayacak, aksine daha da artacaktır. Çünkü aşırı hız yapanlar, *"Bu bir alın yazısı! Ben ne yapabilirim ki? Bu benim kaderimde varmış! Alnıma yazılmış bir kere!"* diyerek "iradelerini yok saymaya", aşırı hız yapmaya, trafik kurallarını ihlal etmeye, kendilerini ve başkalarını öldürmeye, milyarlarca lira millî serveti heba etmeye ve kamunun sağlık masraflarını daha da artırmaya devam edeceklerdir. Zira bu tür cümleler, düşünmeyen yığınların vicdanını teskin etmede kullanılan, herkesin de işine gelen ama zihinleri uyuşturan boş sözlerdir. Bu kalıp cümleler sayesinde esas suçlu gizlenmekte ve araştırma külfeti de ortadan kalkmaktadır. Sürücü halk nezdinde masum, suçlu ise onu bu

⁷⁹ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünenu Ebî Dâvud*, Çağrı Yay., 1992, 23/Akdiye, 28 (IV, 44-45), nr: 3627.

⁸⁰ *"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar, (her işlerinde) sadece Rablerine tevekkül ederler."*el-Enfâl, 8/2.

kadere mahkûm eden Allah Teâlâ olmaktadır. Yüce Allah'a hiçbir kimsenin hesap sorması mümkün olamayacağından mesele kolayca halledilip kapatılmakta, "Takdîr-i ilâhî" denilerek yaşanan acıya "büyük bir kutsallık" kazandırılmakta, böylece acı daha da hafiflemekte ve "Kader böyleymiş, elden ne gelir" denilince akan sular durmaktadır.

Dolayısıyla bu tür popülist söylemlerle meselenin derinlemesine incelenmesi engellemek, yanlış bilgilerle insanları yanıltmak, insanların hatalarından ders çıkarmasına ve doğru bir kader anlayışına sahip olmasına mani olmak doğru değildir. Ayrıca bu yanlış sözleri devam ettirerek insanların irade hürriyetlerinin olmadığı gibi bir intiba uyandırmak, sorumluluktan kaçmalarına neden olmak ve "alın yazısı/Allah'ın yazgısı" gibi kavramlarla bütün kabahati Yüce Allah'a atmak yanlıştır. Nitekim tercihinin ve davranışının ahlâkî sorumluluğunu inkâr, şeytanın bir özelliğidir. Çünkü İblis de ay-nısını yapmış; "Beni Sen yoldan çıkardın!"⁸¹ diyerek isyanının/günahının/azgınlığının/sorumsuzluğunun vebalini Yüce Allah'a yüklemeye kalkışmış, iddiasında ısrar etmiş, kibirlenmiş, tövbeyi aklına dahi getirmemiştir. Oysa Hz. Âdem, davranışının ahlâkî sorumluluğunu üstlenmiş, Allah'tan af dilemiş ve bağışlanmıştır.⁸² Dolayısıyla suçlu olanların hatalarını itiraf ederek işe başlamaları bir erdemdir. Müslümanların da suçlunun değil haklının/doğrunun/ilkenin yanında yer alması ve adaleti savunması gerekir. Çünkü bu ve benzeri yanlış bilgilendirmelerden/ şartlandırmalardan dolayı insanların çoğunluğu yanlış bir kader anlayışıyla hareket etmekte ve yaptıkları haksızlıklar sonucu başlarına gelen belaların sorumlusu olarak "kader"i (felek/kara yazı/ kara talih)görmekte ve onu suçlamaktadırlar. Oysa onların "bu kelimelerle" kast ettikleri "Yüce Allah'tan" başkası değildir.

Bu bakımdan böyle bir algıya bilinçsiz söylemleriyle sebebiyet verenler ve onlara aldanarak sorumluluktan kaçanlar, bütün suçu Yüce Allah'a yükledikleri için devasa bir zulüm, korkunç bir nankörlük, büyük bir vicdansızlık, akıl almaz bir kadirbilmezlik yapmakta ve hadlerini aşmaktadırlar.

⁸¹ "Şeytan dedi ki: "(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için Senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım." el-A'râf, 7/16. "İblis, "Rabbim! Beni azdırmana/ saptırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, içlerinde ihlaslı kulların hariç onların hepsini azdıracağım" dedi." el-Hicr, 15/39-40.

⁸² el-Bakara, 2/37; el-A'râf, 7/23; et-Tâhâ, 20/122.

Takdir edileceği üzere bütün bunlar son derece çirkin ve yanlış şeylerdir.⁸³ Söz konusu kişilerin bu yaptıklarının hesabını ahirette verebilmeleri imkânsızdır. “Kader”i yanlış anlayan ve anlatan bu kimseler, Kur’ân-ı Kerîm ve sahih sünnet’in ne dediğini öğrenmek ve dinin doğru, sağlam ve güvenilir bilgisini kendilerini dinleyenlere/ itimat edenlere aktarmak zorundadırlar. Onlar, insanlara kendi kusurları nedeniyle başlarına gelen felaketlerin sorumlusunun “kader”leri değil, “o felaket anına kadar sergiledikleri tutum ve davranışlar olduğunu açık ve net bir şekilde anlatmak mecburiyetindedirler. Zira insanların kaderleri, onların gidişatlarına göre an be an şekillenmekte, onlar kendi hâllerini değiştirmede için de Yüce Allah onların hâlini değiştirmemektedir.⁸⁴

Birkaç misal daha vererek ne demek istediğimizi açıklamaya çalışalım. İnsanların hak etmeden ve trafik kurallarını öğrenmeden “ehliyet almalarını” normal gören, böyle bir düşünceyi savunan, bunu yapanlara sesini çıkartmayan, tepkisini göstermeyen, susarak onaylayan, bu yanlış düşünceyi “kişiliğinin bir parçası” hâline getiren birinin günün birinde “bilgisiz, dikkatsiz ve sorumsuz bir şoförün” sürdüğü aracın altında kalarak korkunç şekilde ölmesi bir tesadüf müdür yoksa kendi şekillendirdiği kaderin bir sonucu mudur? Bunun üzerinde herkesin ciddiyetle düşünmesi gerekmektedir. Aynı şekilde şehrin en işlek caddelerde gecenin bir yarısı motosikletiyle aşırı gürültü yapan, insanları rahatsız eden, hayatlarını tehlikeye atan bir gencin bu davranışını normal karşılayan, mezkûr gence ses çıkartmayan, tepkisini göstermeyen, susarak onaylayan, bunu “kişiliğinin bir parçası” hâline getiren bir kadının/ erkeğin günün birinde “böyle bir gencin sürdüğü motosikletin altında kalarak can vermesi veya bu sürücünün başka bir araçla çarpışarak feci şekilde ölmesi veyahut sakat kalması” bir tesadüf müdür yoksa kendi şekillendirdikleri kaderin bir sonucu mudur? Yine trafik kurallarını hiçe sayarak dikiz aynasına bakmadan şerit değiştirip tırın/kamyonun altında kalarak can veren veya trafik ışıklarına/levhalarına/ işaretlerine dikkat etmeden kontrolsüzce yola çıkarak otobüsle çarpışıp feci şekilde ölen birinin başına

⁸³ Yüce Allah, düşüncesizce ve bilinçsizce hareket edilerek cahillerin kendisine hakaret etmelerine ve sövmelerine sebebiyet verilmesinden asla razı ve hoşnut değildir. Bkz. el-En’âm, 6/108.

⁸⁴ el-Enfâl, 8/53; er-Ra’d, 13/11.

gelen bu felaket bir tesadüf müdür yoksa kendi şekillendirdikleri kaderin bir sonucu mudur?

Görüldüğü üzere insanın kaderi her an, her saniye, her salise yapıp ettiklerine ve söylediklerine göre yeniden yazılmaktadır. Çünkü herkes, kendine verilen iradeyi kullanmakta ve yıllar içinde oluşturduğu kişiliğinin/karakterinin gereğini yapmaktadır.

3. Herkes Karakterine Göre Hareket Eder

İnsanoğlunun başına gelen her şeyde, kendi yapıp ettiklerinin, niyetinin, samimiyetinin, yapması gerekirken yapmadıklarının, yapmaması gerekirken yaptıklarının, kulluk bilincinin, dua ve isteklerinin, zaman içinde oluşturduğu ve geliştirdiği alışkanlık, karakter ve kişiliğinin payı söz konusudur. Nitekim Yüce Allah; *"De ki: 'Herkes kendi karakterine göre hareket eder. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir'"*⁸⁵ buyurarak bu şâkileyi (karakteri, anlayışı, zihniyeti, seciyeyi) oluşturanın kişinin kendi davranışları ve beslendiği kaynaklar olduğunu haber vermektedir. Dolayısıyla kişinin kaderini büyük oranda belirleyen şeyler; kendi inançları, eylemleri ve söylemleridir.⁸⁶ Diğer bir ifadeyle zihinsel tavrıdır, tasavvurlarıdır, sahip olduğu değerlerdir, hayata bakışıdır, meşrebidir, birlikte olduğu insanlardan etkilenerek aldığı kararlardır, geliştirdiği ve sürdürdüğü hayat tarzıdır, vazgeçemediği ve bağımlısı olduğu alışkanlıklarıdır.

Çünkü Yüce Allah, insanoğlunun dilemesini dilemiş,⁸⁷ küllî iradesinden ona da bir cüz vermiş ve onu özgür iradesiyle baş başa bırakmıştır. Allah Teâlâ, insanın iradesini "alın yazısı" diyerek ortadan kaldırmamış, "anne karnındayken saîd veya şakî olacağını" yazmamış, kaderinin tercihlerine göre şekilleneceğini bildirmişdir. Bu bakımdan "insanın henüz anne karnındayken saîd veya şakî olacağını" yazıldığını söyleyen rivâyet ile *"Firavun kavmini saptırdı..."*⁸⁸ ve *"Sâmirî onları saptırdı..."*⁸⁹ şeklindeki âyetler birbiriyle açıkça çelişmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki rivâyete mi yoksa âyetlere mi itibar

⁸⁵ el-İsrâ, 17/84.

⁸⁶ "...Çünkü biz, bütün iddialarınızı[söylemlerinizi, büyük konuşmalarınızı, samimi olup olmadığınızı] deneyeceğiz." Muhammed, 47/31.

⁸⁷ et-Tekvîr, 81/28-29. Ayrıca bkz. el-İnsan, 76/29-31.

⁸⁸ et-Tâhâ, 20/79.

⁸⁹ et-Tâhâ, 20/85.

edilecektir? Firavun ile Sâmirî'nin vebalini Allah Teâlâ'ya yıkan böyle bir anlayışın İslâm'da yerinin olmadığı açıktır.⁹⁰ Nitekim Yüce Allah, Ad, Semud ve Lut kavmini ezelde yazdığı için değil, onların işledikleri çirkin ameller sebebiyle helak etmiştir. *"Allah Teâlâ, zaten onların öyle yapacaklarını ve helak edileceklerini biliyordu"* demek kafaları karıştırmaktan ve meselenin anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktan öte hiçbir anlam taşımamaktadır. Çünkü Kur'ân'ın onların helak edildiğini bildirmesi, "Allah'ın sonsuz ilmini ispat değil" "kulları, yaptıkları fiillerin sorumluluğunu üstlenmeye/tefekküre" davettir. Zira âyetlerin indiği dönemde "Allah'ın sonsuz ilmini inkâr diye bir problem yok", aksine "başa gelenlerin alın yazısı olduğu şeklindeki anlayışların yanlışlığını ortaya koyma" çabası vardır.⁹¹

Diğer taraftan Yüce Allah, kimseyi yaptığına mecbur bırakmamış, tam tersine önlerine değişik seçenekler koymuştur. Zira Allah Teâlâ, kullarını yaptıklarına mecbur etseydi şu âyetlerin hiçbir anlamı olmazdı: *"Artık iman ederseniz sizin için hayırlı olur..."*,⁹² *"Allah'ın davetçisine icabet edin!..."*,⁹³ *"Rabbinizden gelen sınırsız bir bağışa erişmek için yarışın..."*,⁹⁴ *"Onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?"*,⁹⁵ *"Ey Ehl-i kitap! Hakikate şahit olduğunuz halde niçin Allah'ın âyetlerine iman etmiyorsunuz?..."* Görüldüğü üzere Allah Teâlâ, insanları imana davet ederken Cebriye ise, "Allah'ın onlara küfrü kader kıldığını, ezelde bunun böyle yazıldığını, onların kalplerinin mühürlediğini" iddia edebilmektedir. Yüce Allah; *"Onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?"*⁹⁶ diye sorarken Cebriye, âdeta Yüce Allah'a din öğretir tarzda⁹⁷ şöyle demektedir: *"Senin yüzünden! Çünkü onları sen saptırdın! Kaderlerine bedbahtlar yazdın; küfrü ve isyanı onlara kader kıldın! Onlara şirki ve inkârı sevdirdin ve kolaylaştırdın! Onlar da bu yüzden iman etmiyorlar!"* Kanaatimizce bu, âlemlerin

⁹⁰ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi*, s. 151-152.

⁹¹ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi*, s. 153.

⁹² en-Nisâ, 4/170.

⁹³ el-Ahkâf, 46/31.

⁹⁴ el-Hadîd, 57/21.

⁹⁵ el-İnşikâk, 84/20.

⁹⁶ el-İnşikâk, 84/20.

⁹⁷ *"(Ey Muhammed!) De ki: "Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."* el-Hucurât, 49/16.

Rabbi Yüce Allah'a atılmış korkunç bir iftiradan başkası değildir ve Allah Teâlâ, onların bu nitelemelerinden kesinlikle uzaktır.⁹⁸

Aynı şekilde Yüce Allah, "Elçilerini kendilerine itaat olunsunlar"⁹⁹ diye gönderdiğini haber vermiş, ancak muhataplarının "Biz atalarımızın gittiği yoldan gideriz",¹⁰⁰ "Allah dilemeseydi biz şirk koşmazdık"¹⁰¹ diyerek inkârda direndiklerini bildirmiştir. Görüldüğü üzere inkârcıların bu sözleri, kendi "tercihlerinin" bir sonucudur. Onlar, bu ifadeleri kullanırken elçinin şahsında Yüce Allah'ı inkâr etmiş ve hâllerinden memnun olduklarını göstermişlerdir. Dolayısıyla onları Allah'a itaatten engelleyen "alinyazıları/ kaderleri" değil kendi tercihleridir. Çünkü hem peygamber gönderip hem de kullarının onlara itaat etmesine mani olmak, Yüce Allah'ın şanına yakışmaz; böyle bir zulüm Yüce Allah'a nispet edilemez. Allah Teâlâ bir kulunu kör edip sonra ona; "Gör yoksa sana azap ederim!" sağır edip; "İşit yoksa sana azap ederim!" veya dilsiz yaratıp; "Konuş yoksa sana azap ederim!" demeyecek kadar âdil ve insaflıdır.

Bu nedenle Kur'ân'da yer alan "Onlardan kimileri bedbaht kimileri de bahtiyar olur"¹⁰² âyetinin öncesini ve sonrasını görmezlikten gelerek "kulların daha anne karnındayken bedbaht ve bahtiyar olacaklarının yazıldığını" iddia etmek ve bu iddiaya söz konusu âyeti delil getirmek isabetli değildir. Eğer her şey anne karnında iken belirlenseydi kitap ve peygamber göndermenin, cennet ile cehennem, müjde ile uyarının, emir ile yasağın, necât ile helâkın, iyilik ile kötülüğün, hak ile batılın, adalet ile zulmün, şefkat ile vahşetin, itaat ile isyanın, iman ile inkârın, doğru ile yanlışın hiçbir manası kalmazdı; günah işleyen kınanmaz, iyilik yapan övülmezdi. Oysa mezkûr âyetin öncesinde "mahşer günü insanların toplanacağı, her şeyin ortaya serileceği"¹⁰³ ve sonunda da kimilerinin cehennemi hak edip "bedbaht/şakî" olacağı, kimilerinin de cenneti hak edip "bahtiyar/saîd" olacağı haber verilmektedir. Dolayısıyla "ahiretin bahtiyarı"; bugün Yüce Allah'ın emrine uyup onu

⁹⁸ "O, sonsuz ihtişam sahibidir ve insanların her türlü tasavvur ve tahayyülünü aşan bir yüceliğe sahiptir." el-En'âm, 6/100. Ayrıca bkz. es-Sâffât, 37/180; ez-Zuhruf, 43/82. -

⁹⁹ en-Nisâ, 4/64.

¹⁰⁰ el-Bakara, 2/170.

¹⁰¹ el-En'âm, 6/148.

¹⁰² Hûd, 11/105.

¹⁰³ Hûd, 11/103.

yerine getirendir. "Ahiretin bedbahtı" ise, bugün Yüce Allah'ın emrini tutmayı onun dinini hafife alan ve inkâr edendir.¹⁰⁴

Diğer taraftan küfür, isyan, şirk ve nifak eğer Yüce Allah'ın isteği sonucu gerçekleşseydi, Allah'ın onu yapanlardan razı olması gerekirdi. Çünkü Allah'ın bir kulunu bir hükme mecbur bırakıp, sonra kulunu yapmaya mecbur bıraktığı o hükümden razı olmaması ve onu cezalandırması Allah'ın adaletiyle bağdaştırılmaz. Öyleyse yapılan zulüm ve haksızlıklar Allah'ın isteği/iradesi/kaderi/takdiri değil "kulun kendi tercihi sonucu" gerçekleşmektedir. Zira Allah Teâlâ küfür, isyan, şirk, fesat, zulüm ve nifaktan hoşlanmaz; bunların nankörlük olduğunu haber verir.¹⁰⁵ Dolayısıyla O'nun hoşlanmadığı şeyi yasakladığı halde kulunu onu yapmaya mahkûm ve mecbur etmesi, asla ve kat'a düşünülemez. Eğer böyle olduğu iddia edilirse bu, Yüce Allah'a atılmış korkunç bir iftira olur. Bu bakımdan insanoğlu, kendi tercihinin ahlâkî sorumluluğundan kaçarak bütün suçu Yüce Allah'a yükleyemez. Nitekim "Umulur ki aklınızı kullanırsınız",¹⁰⁶ "Umulur ki Allah'a karşı sorumluluklarınızın bilincinde olursunuz"¹⁰⁷, "Umulur ki hidayete erişirsiniz",¹⁰⁸ "Umulur ki öğüt alırsınız",¹⁰⁹ "Umulur ki kurtuluşa erersiniz",¹¹⁰ "Umulur ki şükredersiniz"¹¹¹ şeklindeki âyetler insanları akıl ve iradelerini doğru kullanmaya ve yaptıklarının ahlâkî sorumluluğunu üstlenmeye davet etmektedir. Görüldüğü üzere "aklı kullanma, takvâya/hidayete erişme, öğüt alma, kurtuluşa erme ve şükretme" mükellefiyeti tamamen kulların omuzlarına yüklenmiştir.

Ancak Cebriye, mesuliyetin yerine mecburiyeti, iradenin yerine kaderi koymuştur. Oysa "sorumluluğun" yerine "zorunluluğu" koymak, kötülükle iyiliği eş tutmaktır. Kötülükle iyiliğin bir/eşit olmadığı açıktır.¹¹² Dolayısıyla

¹⁰⁴ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 174.

¹⁰⁵ "Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah size muhtaç değildir. O, kullarının inkârına razı değildir. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder..." ez-Zümer, 39/7.

¹⁰⁶ el-En'âm, 6/151; el-Mü'min, 40/67.

¹⁰⁷ el-Bakara, 2/21, 179, 183, 187; et-Tevbe, 9/122.

¹⁰⁸ el-Mü'minûn, 23/49; es-Secde, 32/3.

¹⁰⁹ el-A'râf, 7/26; ez-Zümer, 39/9, 27; ed-Duhân, 44/58

¹¹⁰ el-Bakara, 2/189; Âl-i İmrân, 3/200; el-Mâide, 5/35, 90, 100; el-A'râf, 7/69; el-Enfâl, 8/45; el-Hac, 22/77; en-Nûr, 24/31; el-Cum'a, 62/10.

¹¹¹ el-Mâide, 5/89; İbrâhim, 14/37.

¹¹² "İyilik ile kötülük bir olmaz..." el-Fussilet, 41/34.

her türlü ahlâkî yozlaşmanın temelinde sorumsuzluk yatmaktadır. Çünkü insanoğlu, eğer kötülük yapma kudretine sahip olmasaydı, iyilik yaptığında mükâfatlandırılmayı istemeye de hakkı olmazdı. İnsanın küfrü, şirki ve isyanı tercih etme iradesi olmasaydı, imanı ve şükrü tercih ettiğinde ödüllendirilmeyi beklemeye de hakkı bulunmazdı. Bu bakımdan insanoğlunun “kader” konusunu ciddiyetle düşünmesi, kafa zonklatması ve “iradesini yok saymayı” artık bir kenara bırakması gerekir.

Diğer taraftan kulun cüz’î irade ve kudretinin arkasında Yüce Allah’ın küllî irade ve kudretinin olduğu muhakkaktır. Kulun isteklerini yaratan Yüce Allah’tır; zira kula o gücü ve kudreti veren Allah’tır.¹¹³ Allah Teâlâ’nın kudreti ile insanın kudreti birbirinin zıddı ve rakibi değildir. Allah’ın kudreti mutlak, insanın kudreti mukayyettir. Allah’ın kudreti sonsuz, insanın kudreti sonludur. Allah’ın kudreti kendi zatından, insanın kudreti Allah’tandır. İşte insanoğlu, Allah’ın kendisine emanet ettiği bu kudreti kullanıp kullanmadığından ya da nasıl kullandığından hesaba çekilecektir. Dolayısıyla Allah’ın insana bahsettiği bu kudret ve irade itiraf edilmeden insan eylemlerinden sorumlu tutulamaz. İnsanın eylemlerinden sorumlu tutulamadığı bir dünyada, iyilikle kötülük, adaletle zulüm, doğru ile yanlış, iman ile küfür, hak ile batıl eşit hâle gelir. Bu ise Yüce Allah’a yapılabilecek en büyük bir iftira olur.¹¹⁴

Özetle bir “mü’min”, Yüce Allah’a ve ahiret gününe bütün kalbiyle inanır, O’nun emirlerine uygun bir hayat yaşamaya çalışır, son elçiyi kendine model alır ve İslâm’ı hayatının merkezine yerleştirirse “mü’min karakterine” göre davranmış olur. Bir “müşrik”, imanına şirk bulaştırır, kendisine sahte kutsal varlıklar üretir ve bunlara tapınırsa “müşrik karakterine” göre hareket etmiş olur. Bir “kâfir”, küfrü, inkârı, isyanı ve nankörlüğü hayat tarzı edinirse “kâfir karakterine” göre davranmış olur. Bir “münafık” nifaki, ikiyüzlülüğü, yalanı, emanete hıyaneti, sözünden dönmeyi tabiatı haline getirirse “münafık karakterine” göre hareket etmiş olur. Bir “fâsık”, günaha dalar, tövbeğe yanaşmaz ve fısık/ fesadı yaşam tarzı edinirse “fâsık karakterine” göre davranmış olur. Bir “mücrim”, suç işlemeyi ve bunda ısrarı alışkanlık haline getirirse “mücrim karakterine” göre davranmış olur. Bir “zâlim”, zulmü ve

¹¹³ el-Enfâl, 8/17.

¹¹⁴ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 138.

bozgunculuğu normal görür, çıkarları için adaletten ayrılır ve bunu bir yaşam tarzı edinirse “zalim karakterine” göre hareket etmiş olur. Dolayısıyla herkes kendi inanç ve karakterine uygun davranışlar ortaya koyar ve yaptıklarından sorumlu olur. Yani; bir mü'min, Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnet'in ilkelerini rehber edinir, erdemli bir hayat yaşar, “iyi bir karakter geliştirirse”, içindeki şeytanî sesi susturmayı başarır ve cenneti elde eder. Ancak diğerleri ise içlerindeki şeytanî sesin ilginç öneri ve tekliflerine kanar, dost sandığı sinsi ayartıcıların peşinden gider, “kötü bir karakter geliştirirlerse” cehennemi boylar ve sadece kendilerine yazık ederler. Çünkü herkese ancak çalışmasının karşılığı vardır.

4. Kul Kesb Eder, Allah da Halk Eder

Yüce Allah, insanoğlunun önüne sayısız seçenekler koymakta, o hangisini seçerse onu yaratmaktadır. Yani “kul kesb edince, Yüce Allah da onu halk etmektedir.”¹¹⁵ Bu nedenle kaderini şekillendiren insanoğlunun kendisidir ve seçimi yapan sorumlu olur. Çünkü Yüce Allah, inkârcıların cezalarından söz ederken “Onlara yaptırılan şeylere bir karşılık olarak” veya “Onlar için önceden yazdığım şeylere bir karşılık olarak” dememiş, “Onların yaptıklarına bir karşılık olarak”¹¹⁶ demiştir.¹¹⁷ Aynı şekilde Yüce Allah, “Başınıza gelen, size yazdıklarım yüzünden” dememiş, “Kendi yüzünüzden!”¹¹⁸ demiştir.¹¹⁹ “Hidayetiniz ve dalaletiniz alinyazınıza göredir!” dememiş, “Kim doğru yolu seçerse, kendisi için seçmiş olur; kim de doğru yoldan saparsa, kendi aleyhinde sapmış olur!”¹²⁰ demiştir. “Dua etseniz de değişen bir şey olmaz, ben ne yazdıysam o!” dememiş, “Benden isteyin ki vereyim”¹²¹ demiştir. “Benim sizin için takdir ettiklerimi yapın!” dememiş, “Dilediğinizi yapın!”¹²² Demiştir.

¹¹⁵ “...Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı (O'nun verdiği güç ve kudretle bunu yaptın)...” el-Enfâl, 8/17.

¹¹⁶ es-Secde, 32/17.

¹¹⁷ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 147.

¹¹⁸ Âl-i İmrân, 3/165. Ayrıca bkz. en-Nisâ, 4/79.

¹¹⁹ Örneğin yapılan araştırmalara göre düzenli, yeterli ve sağlıklı beslenme 'ömrü' uzatırken, tersi azaltmaktadır.” Konuyla ilgili ayrıntılar için bkz. Bağcı, *a.g.e.*, s. 105.

¹²⁰ el-İsrâ, 17/15.

¹²¹ el-Mü'min, 40/60.

¹²² el-Fussilet, 41/40.

“Kimi diledimse o iman etsin, kimi diledimse o inkâr etsin!” dememiş, “Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin!”¹²³ demiştir.¹²⁴ Kısaca Yüce Allah, insanı yaratılış amacına uygun yola yönelmiş, imanı ya da inkârı onun kendi tercihine bırakmıştır.¹²⁵ Nitekim insanoğlu nefesine ilham edilmiş takva programını çalıştırır, onu geliştirir ve sürekli güncellerse felaha erer; ancak fücûr yazılımını harekete geçirir ve onun etkisi altına girerse de hüsrana uğrar. Dolayısıyla arınmayı isteyen kurtuluşa ererken kötülöklere dalan kaybeder.¹²⁶ Eğer kötölöklere daldıran Allah Teâlâ olsaydı “hüsrânı kuluna nispet etmez”di. Görüldüğü üzere bütün bunlar, insanın tercihlerinde özgür bıraktığının apaçık delillerindendir.

Diğer taraftan âyette ifade edildiği üzere, “Cehennemlikler şöyle yalvaracaklar: “Rabbimiz! Bunu başımıza kim sardysa onun cehennemdeki azabını kat be kat artır!”¹²⁷ Eğer onların başına bu cezayı “Allah sarmış olsaydı” onların böyle bir “cümle kurmaları” söz konusu olamazdı. Aynı şekilde onların suçlarını itiraf ederken söyledikleri şu sözler de kendilerini kimlerin aldattığının farkında olduklarını göstermektedir: “Biz efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk, onlar da bizi yoldan çıkardılar”¹²⁸ ve “Bizi saptıranlar günaha gömölüp gitmiş olan şu kimselerdi!”¹²⁹ İşte bütün bu âyetler, insanın tercihlerinde özgür bıraktığının diğer delillerindendir. Dolayısıyla Yüce Allah’ın âyetlerinin bir kısmı diğerini yalanlamayacağına ve Kur’ân-ı Kerîm’de bir çelişki bulunmayacağına göre âyetlerin doğru tevîl edilmesi ve Müslümanlara da anlaşılır tarzda aktarılması önemlidir.

Kısaca, kaderin oluşumunda belirleyici faktör, kulların “irade ve inançları”, buna uygun geliştirdikleri “sürekli ve bilinçli yaşam tarzları”dır. Kaderinin güzel şekillenmesini isteyen her çağdaki mü’min erkek ve kadının Kur’ânî hayat tarzını benimsemesi ve sahih sünneti içselleştirmesi gerekir. Çünkü Yüce Allah, adalet ve hikmetinin bir gereği olarak kullarının çabalarını karşılıksız bırakmaz; dürüst ve erdemli kullarının ödülleri hem bu

¹²³ el-Kehf, 18/29.

¹²⁴ İslamoğlu, *Hasan el-Basrî’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 132.

¹²⁵ el-İnsan, 76/3. Ayrıca bkz. et-Tegabûn, 64/2.

¹²⁶ eş-Şems, 91/9-10.

¹²⁷ es-Sâd, 38/61.

¹²⁸ el-Ahzâb, 33/67.

¹²⁹ eş-Şuarâ, 26/99.

dünyada hem de ahirette verir ve onlara her iki âlemde de güzel bir hayat yaşatır.¹³⁰

Diğer taraftan dürüst ve erdemli olmayı yaşam tarzı edinen ve trafik kurallarına harfiyen uyan bir sürücü hiçbir kazaya karışmayabilir. Bu, onun kurallara uymasının ve kendi yaptığı "iyiliklerin ve aldığı hayır duaların" bir sonucu olabilir. Zira Yüce Allah'ın koyduğu Sünnetullah böyle işlemektedir. Mesela; Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Bilge Kul Hz. Cebrâil'in, Hz. Mûsâ'ya "insanların kaderlerinin nasıl şekillendiğini örnekleriyle gösterdiği kıssa" bir de bu bakış açısıyla okunabilir.¹³¹ Nitekim kıssada sözü edilen "fakir", "mü'min" ve "sâlih" kullara Yüce Allah'ın yardımının nasıl ulaştırıldığı anlatılırken söz konusu kişilerin yaptıkları iyiliklerden bahsedilmesi ve başlarına gelebilecek muhtemel belaların/sıkıntıların önceden önlenmesi oldukça manidardır. Çünkü kaderin doğru anlaşılabilmesi için kıssada verilen bu ve benzeri mesajlar üzerinde "sağlıklı tefekkür" şarttır.

Ancak Hz. Mûsâ'ya rehberlik eden kulun kendisine ölümsüzlük verilen "Hızır" adında bir insan/velî/peygamber olduğu iddia edilir,¹³² bununla kast edilenin "mukarreb melek" yani; "tüm peygamberlere rehberlik eden, onları eğiten, vahyi getiren Hz. Cebrâil olduğu unutulur ve bu gerçek bir türlü kabule yanaşılmazsa" bu durumda kıssada verilen "altın değerindeki öğütlerden" hiçbir şekilde istifade edilmesi söz konusu olamaz. Bu ders/mesaj/ibret alınmadığı zaman "kader" doğru anlaşılabilir. Doğru bir kader tasavvuruna sahip olunmadığı zaman "kadercilik" devreye girer. Kadercilik devreye girince kullar sorumluluklarından kaçır; böylece o birey ve o toplum

¹³⁰ "Erkek veya kadın, kim mü'min olarak dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koyarsa, elbette ona (bu dünyada) hoş bir hayat yaşatacağız ve (ahirette de) onların mükâfatlarını yaptıklarının en güzeliyle vereceğiz." en-Nahl, 16/97.

¹³¹ el-Kehf, 18/66-82.

¹³² Kur'an'da ismi açıklanmayan, ancak İslâmî gelenekte "Hızır" lakabıyla meşhur olan "Bilge kulun" mitoslaştırıldığı ve malum kıssa ekseninde binbir çeşit rivâyet ve yorum üretildiğiyle ilgili şu çalışmaya bakılabilir: Öztürk, Mustafa, "Bilge Kul-Mûsâ Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu", *OMÜİFD*, Samsun, 2003, Sayı: 14-15, s. 245-281. Hızır'la ilgili haberlerin incelendiği bir başka çalışma için bkz. Uysal, Muhittin, "Tespit ve Yorum Bakımından Hızır'la İlgili Haberler", *SÜİFD*, Konya, 2000, Sayı: 10, s. 337-365. Hz. Mûsâ ile yolculuk yapan ve İslâm kültüründe Hızır diye bilinen "Bilgin kulun" insan suretinde bir melek olabileceği, kesinlikle bir insan olamayacağı, çünkü söz konusu eylemleri ancak Yüce Allah'ın görevlendirdiği, iradesi bulunmayan ve sadece kendisine emredilene yapan bir meleğin gerçekleştirebileceği şeklindeki değerlendirmeler için bkz. Okuyan, Mehmet, "Kur'an'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2004, Sayı: 13, s. 45-109. Kanaatimizce Bilge kul, Hz. Cebrâil'dir.

felaket üstüne felaket yaşar.¹³³ Görüldüğü üzere âyetlerin yanlış tercüme ve yorumu, insanların hayatlarını alt üst etmekte ve büyük acılar yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla öncelikle bu yanlış algıların düzeltilmesi şarttır. Aksi halde kadercilik, tedbirsizlik ve sorumsuzluk yüzünden başta trafik kazaları olmak üzere daha pek çok problem yaşanmaya devam edecek, bunların önlenmesi bir yana azaltılması dahi söz konusu olamayacaktır.

Öte yandan trafik kazaları konusunda her bireyin durumu farklılık arz edebilir. Mesela; şartların değişmesiyle (istiğfar ve tövbeyle, infakla, sadakayla, hayır duayla) kaderin yazılımında da değişiklikler her an söz konusu olabilir. Yüce Allah'ın lütfuyla ve yaptığı iyilikler sonucu aldığı hayır dualarla aşırı hız yaparak hata eden bir sürücü, sebep olduğu korkunç kazadan "yara almadan ya da hafif sıyrıklarla" kurtulabilir. Böylece Yüce Allah, o tövbe-kâr ve iyiliksever kuluna "bir fırsat" daha sunabilir; bu da imtihanın değişik bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Ancak her zaman değişmeyen bir gerçek vardır, o da şudur: Herkes bu dünyada da ahirette de hak ettiği karşılığı almıştır, almaktadır ve alacaktır.

Öyleyse "kader" diyerek bütün suçu Yüce Allah'a atmak doğru değildir. Böyle bir söylem büyük bir aymazlık ve sorumsuzluktur. Adım adım böyle bir felaketi kendisi hazırlayan birinin yaptığı yanlışlıkları, tedbirsizlikleri, vurdumduymazlıkları unutarak "*Allah'ın takdiri işte!*" demesi ve sorumluluktan kaçmaya çalışması Yüce Yaratan'a büyük bir saygısızlıktır. Nitekim Ebû Huzâme'den rivâyet edildiğine göre babası bir gün Resûlullah'a; "*Ey Allah'ın Resûlü! Şifa niyetiyle yaptığımız okumalar, tedavi olduğumuz ilaçlar ve hastalıktan korunma tedbirleri Allah'ın takdirinden bir şeyi geri çevirir mi?*" diye sormuş, Resûlullah da ona: "*Onlar da Allah'ın takdiridir*" buyurarak kader konusunu özetleyen güzel bir cevap vermişlerdir.¹³⁴ Yine Abdurrahman b. Avf'tan (ö.32/652) nakledildiğine göre Hz. Peygamber: "*(Tâun veya veba gibi bulaşıcı) bir hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman oraya girmeyin! Sizin bulunduğunuz yerde bir hastalık çıkarsa oradan (kaçmayın) dışarı*

¹³³ Örneğin "ekonomik yünden" gelişip kalkınmış ülkelerde trafik kazalarına karşı her türlü tedbir çok önceden alındığı ve kurallara riayet edildiği için kazalardaki ölüm oranı diğer ülkelere nazaran oldukça düşüktür. Ayrıntılar için şu çalışmaya bakılabilir: Karadeniz, Osman, "Trafik Kazalarında Ölümler ve Kader İlişkisi", *Din ve Trafik Sempozyumu, 07-09 Nisan 2016, Tebliğ Özetleri*, Malatya, s. 52.

¹³⁴ Tirmizî, 26/Tıb, 21 (IV, 399-400), nr: 2065. Tirmizî, bu hadise "hasen sahih" hükmünü vermiştir.

çıkmayın!" buyurmuş ve tedbirli hareket etmenin önemine vurgu yapmışlardır.¹³⁵

Diğer taraftan aklıyla değil de duygularıyla hareket eden arabasının bakımını zamanında yaptırmayan, kamyonun/tırın/otobüsün/minibüsün/dolmuşun/ otomobilin üzerine "Allah korusun", Allah'ın dediği olur" veya "Maşâllah (Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz)" şeklinde yazılar yazdıran, sonra da "Allah bana yeter, O ne güzel vekildir! Şans, kader, kısmet, nasib!" diyerek trafiğe elverişli olmayan araçla yola çıkan ve trafik kurallarını hiçe sayan sorumsuz bir şoför kaza yaparak hem kendinin hem de başkalarının katili olabilir; ebedî olan ahiret hayatını mahvedebilir. Çünkü böyle tedbirsiz ve sorumsuz bir sürücü yaptıklarının doğal sonucuyla karşılaşabilir, kaderi buna göre şekillenebilir ve aracına yazdırdığı mezkûr yazı kendisini kurtarmaya yetmeyebilir. Zira burada "fiilî dua" eksik kalmış, söz konusu kişi kendisiyle aynı zihniyetteki başka bir sürücüyle çarpışıp ölmüş veya arabasıyla viyadükten (köprüyol) aşağı yuvarlanıp sakat kalmıştır. Görüldüğü üzere eğer akılla değil de duygularla hareket edilir, uzun tecrübeler sonucu oluşan trafik kuralları ihlal edilirse böyle felaketlerle karşılaşılması kaçınılmaz olur.

Öte yandan trafik kurallarına aldırmayan, alkollü ve yorgun araç kullanan, sonra da kaza yaparak engelli kalan birinin ağlamaya ve sızlamaya hakkı yoktur. Çünkü kaderini kendisi şekillendirmiştir. Tüm uyarılara kulak tıkamış, hatasından vazgeçmemiş, sarhoşken araç sürmüş, Yüce Allah'tan hayırlısını istememiş, kendi iç dünyasında köklü bir değişim ve dönüşüm başlatmamış, "Kaderimde ne ise o olur! Trafik kazası yapmam kaderimde varsa yaparım! Alınyazımsa ondan kaçamam ki!" diyerek "hatasını" sürdürmeye devam etmiş ve bu acı sonla karşılaşmıştır. Çünkü o, yaptığı yanlışlardan vazgeçse, tövbe etse ve müttakî bir kul olsaydı, Yüce Allah ona mutlaka bir "çıkış yolu" gösterir,¹³⁶ dualarını kabul eder ve onu içinde bulunduğu kötü duruma düşmekten kurtarabilirdi. Dolayısıyla kendini engelli hâle ge-

¹³⁵ Buhârî, 76/Tıb, 30 (VII, 20-21); Müslim, 39/Selâm, 32 (II, 1740-1741), nr: 98; Ebû Dâvûd, 20/Cenâiz, 6 (III, 478); Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Thk. M. F. Abdulkâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, 45/Câmi', 7 (II, 895-896).

¹³⁶ et-Talak, 65/2-3.

tiren böyle bir şoförün artık bundan sonra yapması gereken tek şey; öncelikle kendisiyle yüzleşmesi, kabahati kendinde araması, Yüce Allah'ı suçlamayı bir kenara bırakması, kendini düzeltmesi,¹³⁷ imanını daha da sağlamlaştırması, salih ameller işlemesi, ahiretini de kaybetmemek için Yüce Allah'a yönelmesi¹³⁸ ve O'nunla bağıını her geçen gün kuvvetlendirmeye/ güçlendirmeye çalışmasıdır.

Bu tür örnekler çoğaltılabilir. Buraya kadar zikredilenler genel olarak böyledir ve her zaman istisnalar olabilir. *"Bunlar her zaman böyle gerçekleşir"* gibi bir iddia söz konusu değildir. Zira Yüce Allah, kullarını gözetlemektedir; onların yaptıklarını da, söylediklerini de, hain bakışlarını da, kalplerinden geçenleri de çok iyi bilmektedir.¹³⁹ Ayrıca her insan, kendinin nasıl bir karaktere/kişiliğe sahip olduğunun da farkındadır. Eğer bir kimse kendini kandırmaz ve sağlıklı tefekkürün hakkını verirse hatalarını görebilir. Ama sürekli "kendi yanlışlarının avukatı, başkalarının hatalarının savcısı" olmaya devam eder ve özeleştiriyi rafa kaldırır ise doğruları görebilmesi imkânsız hâle gelebilir. Nitekim Hz. Âdem ve eşi suçu İblis'e atmamış,¹⁴⁰ Hz. Mûsâ, işlediği cinayetin sorumlusu olarak hemşerisi ırkçı şahsı göstermemiş¹⁴¹ ve Hz. Yûnus da yaptığı hatayı Ninovalıların üzerine yıkmamıştır.¹⁴² Onlar, kabahatin kendilerinde olduğunu ikrar etmiş ve tüm mü'minlere özeleştiriyi öğretmişlerdir. Bu bakımdan kendilerini eleştirmeyenlerin, nefis muhasebesi yapmayanların hakikî anlamda tövbe edebilmeleri kesinlikle mümkün değildir ve böylelerinin haklı tenkitlere katlanabilmeleri de oldukça zordur. Dolayısıyla her işin başı; Yüce Allah'a ve ahiret gününe şeksiz şüphesiz iman, teslimiyet, tedbir ve tevekküldür. Bütün bunlara rağmen trafik kazası olduğunda da sabredip Yüce Allah'a sığınmaktır. Kısaca, insanoğlu dünya ve ahiretin mutluluğunu istiyorsa, İslâm dininin şaşmaz ilkelerini hayatının merkezine yerleştirmek ve Hz. Peygamber'in sahih sünnet'ini içselleştirerek yaşamak zorundadır.

¹³⁷ "Ey iman edenler! Siz kendinizi düzeltin. Siz doğru yolda olursanız, yoldan sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman Allah, size yaptıklarınızı haber verecektir." el-Mâide, 5/105.

¹³⁸ en-Nisâ, 4/17-18, 145-146; el-Furkân, 25/70-71; et-Tahrim, 66/8.

¹³⁹ el-Mü'min, 40/19.

¹⁴⁰ el-A'râf, 7/23; el-Bakara, 2/37; et-Tâhâ, 20/121-123.

¹⁴¹ el-Kasas, 28/15-17.

¹⁴² el-Enbiyâ, 21/87-88.

5. İnsanlar İyiliklerle de Kötülüklerle de İmtihan Edilebilir

Bilindiği üzere Yüce Allah, kimin güzel davranışlarda bulunacağını sınamak için hayatı ve ölümü yaratmıştır.¹⁴³ Bu bakımdan *“Dünyadaki kötülükleri engellemeyen, kullarını sakat bırakan, onları hastalandıran bir Tanrı âdil ve hakîm olamaz”* şeklinde cümleler kurmak son derece yanlıştır. Çünkü bu sözleri söyleyenler meselelere parçacı bakan, önyargıyla hareket eden, sağlıklı tefekkürün hakkını veremeyen, bu nedenle de “büyük resmi göremeyen” kimselerdir. Zira Yüce Allah, kullarını “iyiliklerle” imtihan edebileceği gibi “kötülüklerle, felaketlerle, hastalıklarla veya engelli olmakla” da imtihan edebilir.¹⁴⁴ Bu kötülükler, insanın kendi yapıp ettiklerinden kaynaklanabileceği gibi,¹⁴⁵ başka nedenlerden de kaynaklanabilir ve onun “farkına vardığı ya da varamadığı bir hayır” taşıyabilir.¹⁴⁶ Belki bu felaketler, insanı “başka kötülüklerden korumak” yahut sabreder ve isyan etmezse “ahirette karşılığı verilme üzere” başına gelebilir.

Dolayısıyla “büyük resmi gören ve bilen” Yüce Allah’a sığınıp O’ndan hayırlısını istemek ve sabırla tevekkül etmek yerine “parçaya bakıp” isyan etmek, bağırıp çağırmak, strese, depresyona ve bunalımlara girmek; *“Niye beni? Beni mi buldu?”* diye bağırıp çağırmak, ağlayıp sızlamak, anti-depresanlardan medet ummak, cinci ve üfürükçülerin kapısında nöbet tutmak doğru değildir. Dolayısıyla felaketler anında ve sonrasında her zaman Yüce Allah’a sığınmak, O’ndan hayırlısını istemek, O’na teslim olmak ve O’na kulluğu tam yapmak gerekir. ¹⁴⁷Örneğin; bütün tedbirleri aldığı halde ve hiçbir suçu yokken trafik kazasına karışan ve yaralanan birisi bunun bir imtihan olduğunu bilir, sabreder,¹⁴⁸ isyan etmez ve mükâfatı sadece Yüce Allah’tan beklerse, hak ettiği karşılığı alabilir ve cenneti elde edebilir. Dolayısıyla Yüce Allah’tan

¹⁴³ el-Mülk, 67/2.

¹⁴⁴ el-Bakara, 2/155; el-Enbiyâ, 21/35; Muhammed, 47/31.

¹⁴⁵ *“Size gelen her iyilik Allah’tandır; başınıza gelen her kötülük de kendinizden...”* en-Nisâ, 4/79.

¹⁴⁶ *“Hoşunuza gitmese de savaşmak size farz kılındı; mümkündür ki nefret ettiğiniz bir şey sizin için iyi/hayır olabilir ve yine mümkündür ki hoşlandığınız bir şey de sizin için kötü/şer olabilir: Allah bilir, ama siz bilmezsiniz.”* el-Bakara, 2/216.

¹⁴⁷ *“...[Gerçek erdem sahipleri] söz verdiklerinde sözlerini tutan, felaket, zorluk ve sıkıntı anlarında sabredenlerdir...”* el-Bakara, 2/177.

¹⁴⁸ el-Bakara, 2/145.

her zaman hayırlısını istemek, salih bir kul olmaya çalışmak ve güç yetiremeyeceği zor şeylerle imtihan edilmekten O'na sığınmak gerekir.¹⁴⁹ Zira bu, her zaman en doğru, en geçerli ve en gerçekçi yöntemdir.

Görüldüğü üzere dinî metinleri yanlış yorumlayarak “kaderciliği” teşvik etmek ve eksik araştırmaya dayalı hatalı hükümler ortaya koymak doğru değildir. Bu bakımdan “kader” konusunda doğru bir anlayışa sahip olmak ve zamanında tedbirler almak, “kazaları önlemede ya da en asgariye indirmede” etkili olabilecektir. Hâlâ trafik kazalarındaki “ihmali ve hatalı davranışları” görmezlikten gelerek kazaların “kader” olduğunu söyleyip insanları yanıltmak, sözün en güzelini arayıp ona sarılmamak,¹⁵⁰ sağlam temeller üzerine bina edilmiş, sahih ve güvenilir dinî bilgilerle gerekçelendirilmiş ictihad, söz, fikir, düşünce, görüş, inanç ve kanaatin peşinden gitmek yerine vahyin aydınlatmadığı hayat tarzı Câhiliye zihniyetinin ürünü “bilinçsizce söylenen sözlere, seviyesiz, basit, çürük, sapkın ve mesnetsiz düşüncelere” itibar etmek, araştırmadan ve sorgulamadan bunları savunmak doğru değildir.

SONUÇ

Bu tebliğde vurgulamayı ve dikkatlere sunmayı istediğimiz hususları şu şekilde ifade etmemiz mümkündür:

Kur’ân-ı Kerîm’deki önemli kavramların semantik analizlerini yapmadan, siyak ve sibaka dikkat etmeden, konuyla ilgili bütün âyetleri değerlendirmeden, Hz. Peygamber’in sahih sünnet’ini yeterince anlamadan tefsir ve meal yazmak doğru değildir.

İnsanları özgür iradeleriyle seçip yapmadıkları, tam aksine yapmaya mecbur bırakıldıkları eylemlerden dolayı sorumlu tutup cezalandırmak ya da onları özgürce seçip yapamayacakları işlerle yükümlü kılmak ilâhî adalete aykırıdır. Bu nedenledir ki Allah Teâlâ, insanları sorumluluğa konu olan eylemlerini özgürce seçip yapmaya elverişli bir “irade yeteneğiyle” ve bunu gerçekleştirmeye yetecek bir “kudretle” donatmıştır. Kendilerine irade hürriyeti verilen insanların bunu görmezlikten gelmeleri ve yaptıkları bütün

¹⁴⁹ el-Bakara, 2/286.

¹⁵⁰ ez-Zümer, 39/18, 23; el-Câsiye, 45/6.

kötü fiillerin sorumluluğunu “takdir-i ilâhî” diyerek Yüce Allah’a havale etmeleri kesinlikle yanlıştır.

Mesuliyetin yerine mecburiyeti, iradenin yerine kaderi koymak, kötülükle iyiliği eş tutmak demektir. Oysa kötülükle iyilik eşit değildir. Eğer insanoğlu, kötülük yapma kudretine sahip olmasaydı iyilik yaptığında mükâfatlandırılmayı istemeye; küfrü, şirki ve isyanı tercih etme iradesi bulunmasaydı iman ettiğiinde ödüllendirilmeyi beklemeye hakkı bulunmazdı.

Allah Teâlâ, küllî ve ezeli bilgisiyle her şeyi bilmekte ve kuşatmaktadır. Kul, Allah bildiği için değil kendi karakterinin gereği o fiili işlemekte ve sorumlu olmaktadır. Zira her şey belirlenmiş, senaryo yazılmış, roller dağıtılmışsa o takdirde insanları imtihan etmenin ve gidişatlarını kontrol etmelerini istemenin de hiçbir anlamı kalmamıştır. Elbette Levh-i Mahfûz’da yazılı bir senaryo vardır; roller tanıtılmıştır; ama rollerin “dağıtımı” kesinlikle yapılmamıştır. İsteyen istediği rolü kendisi seçmekte ve tercih ettiği o rolü oynamaktadır. Nitekim insanoğlu dilerse Âdem, dilerse İblis rolünü seçebilmektedir.

Trafik kurallarını ihlal eden sürücüyü “mâzur”, Yüce Allah’ı da “suçlu” gösterir tarzda “*Alın yazısı! Kader işte! Elden ne gelir! Olacağı varmış! Yiyip-içeceği bu kadarmış!*” gibi cümleler kurmak son derece sakıncalıdır. Bu tür ifadeler, düşünmeyen yığınların vicdanını teskin etmede kullanılan içi boş sözlerdir. Bunlar toplumda bilinçsizce söylenmeye ve itibar görmeye devam ettikçe trafik kazaları azalmayacak aksine daha da artacaktır. Çünkü aşırı hız yapanlar, “*Bu bir alın yazısı! Ben ne yapabilirim ki? Bu benim kaderimde varmış! Alnıma yazılmış bir kere!*” diyerek “iradelerini yok saymaya”, aşırı hız yapmaya, trafik kurallarını ihlal etmeye, kendilerini ve başkalarını öldürmeye devam edeceklerdir.

Yanlış bir kader anlayışıyla hareket ederek aşırı hız yapan ve ölen sürücünün yakınlarını teselli etmek için trafik kazalarının “kader” olduğunu söylemek ve bütün suçu Yüce Allah’a atmak kesinlikle doğru, haklı, adil ve insafli bir yaklaşım değildir. Çünkü bu tür bir anlayış “kaderciliğe”; kadercilik, tedbirsizlik, dikkatsizlik ve sorumsuzluğa; bunlar da trafik kazaları başta olmak üzere pek çok problemin yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Trafik kazaları “kader” değil, kişinin kendi tercihleri sonucu oluşan birikimlerin toplam sonucudur. Trafik kazalarına “kader” diyerek kulların sorumluluğunu rafa kaldırmak ve Yüce Allah’ı yanlış tanıtmak büyük bir vebaldir. Çünkü bu düşüncede olan bir insan, sakat kaldığında Yüce Allah’ı suçlamakta, O’nunla manevî bağıni koparmakta, “Neden ben? Diye isyan etmekte, Allah’tan gitgide uzaklaşmakta, şeytanlara yakınlaşmakta, sonunda onların rotasına girerek dalâlete düşmekte ve kendi eliyle kendi sonunu hazırlamaktadır. Dolayısıyla bu yanlış söylemleri devam ettirerek insanların irade hürriyetlerinin olmadığı gibi bir intiba uyandırmak ve sorumluluklarından kaçmalarına neden olmak doğru değildir.

Sonuç olarak, insanın başına gelen her türlü şeyde kendi yapıp ettiklerinin, niyetinin, samimiyetinin, yapması gerekirken yapmadıklarının, yapmaması gerekirken yaptıklarının, kulluk bilincinin, dua ve isteklerinin, yıllar içinde oluşturduğu ve geliştirdiği alışkanlık, karakter ve kişiliğinin payı söz konusudur. Zira herkes kendi karakterine göre hareket etmekte ve kaderini an be an şekillendirmektedir. Dolayısıyla kişinin kaderini büyük oranda belirleyen hususlar onun inançları, eylemleri ve söylemleridir. Diğer bir ifadeyle zihinsel tavrıdır, tasavvurlarıdır, sahip olduğu değerlerdir, beslendiği kaynaklardır, hayata bakışıdır, meşrebidir, birlikte olduğu insanlardan etkilenerek aldığı kararlardır, geliştirdiği ve sürdürdüğü yaşam tarzıdır, vazgeçemediği ve bağımlısı olduğu alışkanlıklarıdır.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.
- Bağcı, H. Musa, *İnsanın Kaderi Hadislerin Telkin Ettiği Kader Anlayışı*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2013.
- Bayraklı, Bayraktar, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=17&ayet=13> (Erişim tarihi: 22.03.2016).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, (ö.1391/1971), *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, (I-VIII), Akçağ Yay., Ankara, 1991.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (ö. 256/870), *Sahîhu’l-Buhârî*, (I-VIII), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Bulaç, Ali, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Eramat Yay., İstanbul, 1985.
- Çantay, Hasan Basri, (ö. 1384/1964), *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, (I-III), Risâle Yay., İstanbul, 1995.
- Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı Kur’ân-ı Kerîm (Yüce Meâli ve Açıklaması)*, (I-II), Yeni Şafak Dağıtım, İstanbul, 2003.

- Ebü Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as, (ö.275/888), *Sünenu Ebî Dâvud*,(I-V), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Ebü Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, (ö.150/767), *el-Fikhu'l-Ekber, (İmâm-ı Azâm'ın Beş Eseri İçinde)*, Çev. Mustafa Öz, İFAV Yay, İstanbul, 1992.
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil, (ö.324/935-36), *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, (I-II), Kahire, 1397.
- , *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, Nşr. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1963.
- Eliaçık, R. İhsan, Yaşayan Kur'an, Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir, İnşa Yay., İstanbul, 2011.
- el-Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Tâkî el-İsfahânî, (ö. 1110/1698), *el-Bihâru'l-Envâr el-Câmiatü li-Düreri Ahbâri'l-Eimmeti'l-Adhâr*, (I-CX), Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1983.
- Esed, Muhammed, (ö. 1413/1992), *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşâret Yay., İstanbul, 2000.
- Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr, (ö.219/834), *Müsnedü'l-Humeydî*, (I-II), Thk. Habîburrahman el-Â'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, (ö.241/855), *el-Müsned*,(I-VI), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, Düşün Yay., İstanbul, 2012.
- , Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yay., İstanbul, 2012.
- Kâdi Abdulcebbar, Ebü'l-Hasen Kâdî'l-Kudât, (ö. 415/1025), *el-Muğni fî Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, (I-XVI), Nşr.: el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Kahire, 1962.
- Karadeniz, Osman, Trafik Kazalarında Ölüm ve Kader İlişkisi", *Din ve Trafik Sempozyumu, 07-09 Nisan 2016, Tebliğ Özetleri*, Malatya, (ss. 51-52).
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (I-V), Haz. Karaman, H.-Çağırıcı, M.-Dönmez, İ. Kafi, Gümüş, Sadrettin, DİB Yay., Ankara, 2007.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Altuntaş, Halil/ Şahin, Muzaffer, DİB. Yay., Ankara, 2012.
- Mâlik b. Enes, (ö. 179/795), *el-Muvattâ*,(I-II), Thk. M. Fuad Abdalbâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, (ö. 261/875), (I-III), *Sahîhu Müslim*, Thk. M. Fuad Abdalbâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Okuyan, Mehmet, "Kur'an'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2004, Sayı: 13, (ss. 45-109).
- Öztürk, Mustafa, "Bilge Kul-Mûsâ Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu", *OMÜİFD*, Samsun, 2003, Sayı: 14-15, (ss. 245-281).
- , Kur'an-ı Kerîm Meâli, (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri), Düşün Yay., İstanbul, 2013.
- Öztürk, Y. Nuri, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=17&ayet=13> (Erişim tarihi: 22.03.2016).
- Râgîb, el-İsfahânî, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986.
- Sıddîkî, Mazharuddin, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*, Çev. Murat Fırat-Göksel Korkmaz, Dergah Yay., İstanbul, 1990.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, (ö.911/1505), *ed-Durru'l-Mensûrfi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire, 2003.

- Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, (ö. 548/1153), *el-Milel ve'n-Nihâl*, (I-II), Nşr. Ahmed Fehmi Muhammed, Beyrut 1992.
- , *Nihâyetü'l-İkdâm fî İlmi'l-Kelâm*, Nşr. Alfred Guillaume, London 1934.
- Tatlı, Bekir, "Ehl-i Sünnet'in Kadere İman Konusuna Temel Yaptığı Belli Başlı Rivâyetler ve "Kader Hadisi"/"Cibrîl Hadisi", *Dinî Araştırmalar*, C. 8, Sayı: 24, (ss. 273-291).
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*,(I-V), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Uysal, Muhittin, "Tespit ve Yorum Bakımından Hızır'la İlgili Haberler", *SÜİFD*, Konya, 2000, Sayı: 10, (ss. 337-365).
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, (ö. 1361/1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili*, (I-IX + Fihrist), Eser Neşriyat, İstanbul, ts.
- Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Zaman, İstanbul, 1998.